

ŘÁDKY PRO VÁS

kulturně-osvětový věstník prostějovský

ročník 2023

číslo 2

PRO

OBSAH

Lenka Sehnalová: Úvodník 3

Téma

Petr Sokol: Jan Sedláček – jediný prvorepublikový pravicový starosta Prostějova 4

Petr Jirák: Protinacistický odboj v Kralicích na Hané a Vitonicích 10

Osobnosti

Marie Dokoupilová: MUDr. Robert Heilig – lékař v exotické Indii 17

Karel Kavička: Profesor P. František Koželuha 23

Josef Julínek: Přátelství a spolupráce Aloise Kolíska a Leoše Janáčka 26

Památky

Josef Indra: Kaple svatých Andělů strážných 29

Marek Moudrý: Prostějovský zázračný kříž 33

Rozhovor

Jan Jankůj: S Miroslavem Pištěkem – nejen o kultuře a historii 36

Tomáš Cydlík: Deset otázek pro Zdeňka Horáka 40

Obrazem

Lenka Sehnalová, Bob Pacholík: Sochy a města 46

Historie regionu

Jan Jankůj: I Prostějovsko má svou sklářskou historii 49

Výročí osobností Prostějovska

Oldřich Václavík: Krasojedkyně Anna Matoušková 54

Úhel pohledu

Jakub Jašek: Ve stínu starých stromů spí tu to, co mělo být zapomenuto 57

Povídka pro vás

Jana Hrušková: Karkula 59

Autorem fotografií na obálce je fotograf a grafik Jan Pospíšil (1979, Prostějov). Věnuje se především fotografii architektury a krajiny. Pokračuje v rodinné tradici tohoto řemesla, kterým se zabývali i jeho otec a děd. Kombinuje moderní a klasický styl fotografie a rád pracuje se světlem.

Úvodník

Lenka Sehnalová

Koncem loňského roku vyšlo první číslo časopisu Řádky PRO vás – periodika zaměřeného na regionální historii, kulturu a společnost. Pro ty z vás, kteří časopis držíte v rukou poprvé, připomenu „historii“ jeho vzniku. S myšlenkou začít vydávat tištěný kulturně-osvětový časopis přišel ředitel prostějovského Státního okresního archivu Oldřich Václavík.

Podpořil ho v tom umělecký výtvarník, sklář a prostějovský patriot Jan Jankůj. Přidal se ředitel Střední odborné školy podnikání a obchodu a prostějovský zastupitel Marek Moudrý a nakonec pak oslovili mě, abych se postarala o redakční práci na novém časopise. Tento tým, k němuž se nově přidala redaktorka Kristína Veselá, tedy PRO vás vytváří projekt, jehož výsledek najdete například v informačním centru vedle radnice, v pokladně divadla či muzea a v městské knihovně.

První číslo časopisu vyšlo v nákladu 400 výtisků a k naší velké radosti bylo brzy rozebráno. Potěšily nás i – vesměs pochvalné – reakce čtenářů, kteří oceňovali především fakt, že se na jednom místě sešly

zajímavé příspěvky o „zapomenutých“ osobnostech Prostějovska a méně známé regionální historii. Podobné, jen ještě mnohem rozsáhlejší, je i nové číslo. Věříme, že v něm opět najdete spoustu zajímavostí, informací i inspirace.

Fotografii se ještě vracíme ke křtu Řádků PRO vás, který se konal počátkem ledna tohoto roku v prostorách prostějovského Státního okresního archivu. Na fotografii zleva Marek Moudrý,

Lenka Sehnalová, Oldřich Václavík, Jan Jankůj a Miloš Sklenka – náměstek primátora Statutárního města Prostějov a předseda správní rady Nadačního fondu sportu, kultury a vzdělávání Prostějov, bez jehož příspěvku by časopis nevznikl.

Jan Sedláček

– jediný prvorepublikový pravicový starosta Prostějova

Petr Sokol

Prostějov stále nemá ulice pojmenované po všech svých demokratických starostech. Díky rozhodnutí zastupitelstva ale nyní jeden takový „vroubek“ ubyl, protože „svou“ ulici konečně získal dvojnásobný meziválečný starosta města Jan Sedláček.

Do Prostějova přišel na sklonku první světové války jako válečný invalida. Narodil se 12. července 1888 v Tršicích u Olomouce v rodině zedníka. Ačkoli pocházel ze skromných poměrů, vystudoval gymnázium v Kroměříži a Olomouci a následně i slavistiku, germanistiku a tělocvik na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze.

Středoškolský učitel

Za první světové války bojoval na východní frontě, kde se zúčastnil například bojů u Ivangorodu a obrany Karpat. Na frontě ovšem závažně onemocněl tuberkulózou, kvůli čemuž musel prodělat operaci střev. Pak sloužil v zázemí a na počátku roku 1918 byl ze zdravotních důvodů již v hodnosti nadporučíka poslán do civilu.

Jako válečný invalida a zároveň absolvent moderní filologie a tělocviku na Karlově univerzitě získal místo suplenta na Zemské vyšší reálce v Prostějově (dnešním reálném gymnáziu), kde následně od roku 1920 působil již jako definitivní profesor, a to až do vstupu do politických funkcí.

*Jan Sedláček
(osobní archiv Radomíra Sedláčka)*

Uniformu ale ještě krátce oblékl během události okolo 28. října 1918 a z pověření prostějovského Národního výboru tehdy velel Jezdeckým kasárnám, kde se bouřila polsko-rusínská posádka.

V Prostějově se Jan Sedláček také oženil – 9. října 1917 pojal za ženu Marii Vlastu Doleželovou, dceru profesora reálného gymnázia a významné postavy prostějovského veřejného života Antonína Doležela. Měli spolu šest dětí, dvě bohužel zemřely již v útlém věku. Sedláčkovi bydleli na dnešním Žižkově náměstí

číslo 8 v domě získaném od rodičů manželky, později se přestěhovali do nově postaveného domu v Určické ulici číslo 57.

Národní demokrat

Krátce po příchodu do Prostějova, již v roce 1919, Jan Sedláček vstoupil do národní demokracie, pravicové národně konzervativní strany, která i v Prostějově sdružovala zejména obchodníky, majitele průmyslových firem a inteligenci, ale zároveň se považovala za nositelku myšlenky národní jednoty, protože vzešla z původně jednotné české Národní strany.

Do čela místní národní demokracie se Jan Sedláček propracoval poměrně brzy. Stalo se tak nejen díky jeho veřejným aktivitám, kdy například vedl na reálce i v celém městě skautské hnutí, ale také kvůli roztržce mezi prvním prostějovským lídrem strany, bývalým starostou z let 1913 až 1919 Ondřejem Přikrylem, a jeho očekávaným nástupcem, advokátem a později i náměstkem starosty Cyrilem Svozilem. K rozkolu došlo v závěru roku 1925 a po Svozilově odchodu ze strany Ondřej Přikryl Sedláčka fakticky ustanovil svým nástupcem. Mělo to svůj vliv i na Sedláčkovu volbu prvním náměstkem starosty v roce 1929, ačkoli byl v zastupitelstvu nováčkem – v komunálních volbách v prosinci 1928 kandidoval až na 10. místě a k mandátu mu pomohla rezignace několika čelných kandidátů strany, včetně samotného Ondřeje Přikryla.

Jako první náměstek byl ale Jan Sedláček fakticky „jen“ vůdcem opozice, protože v městské radě měly

většinu levicové strany, podporující tehdejšího starostu Viléma Otáhala.

V čele města

Již v komunálních volbách v roce 1932 ale Sedláček jako lídr dovedl národní demokraty k překvapivému vítězství. Následně byl v úterý 17. ledna 1933 poprvé zvolen starostou města. Hlasovalo pro něj tehdy „jen“ 20 ze 42 členů prostějovského zastupitelstva, když se za něj semkli zastupitelé jeho vlastní národní demokracie, lidovci, živnostníci, agrárníci i jediný zástupce kandidátky gážístů Josef Král. Vzhledem k tehdy platnému komplikovanému zákonu to ale Janu Sedláčkovi stačilo

Jan Sedláček ve Staré Bělé po absolvování vojenské služby v Krakově v roce 1911 (osobní archiv Radomíra Sedláčka)

*Svatební fotografie Jana Sedláčka a Marie
Vlasty Doleželové z října 1917
(osobní archiv Radomíra Sedláčka)*

k tomu, aby se stal prvním a nakonec i jediným nesocialistickým starostou města zvoleným za první republiky. Tentýž zákon zároveň umožnil, aby sociální demokraté s podporou národních socialistů obsadili funkci starostova prvního náměstka.

Většina jeho prvního starostovského období byla politicky velmi vyhrocená a nesla se ve znamení tvrdých střetů mezi starostou a opozičními socialistickými stranami. Zejména sociální demokraté se těžko smířovali s tím, že

po čtrnácti letech museli opustit nejvyšší post ve městě. Jan Sedláček stál zároveň v čele prostějovské organizace Národního sjednocení, které vzniklo sloučením národní demokracie s radikálnějšími stranami Národní liga a Národní fronta a posunulo se ještě více doprava.

Ve funkci starosty Jan Sedláček vsadil zejména na program veřejných prací pro nezaměstnané. Město tehdy vydávalo denně až 1 500 obědů zdarma, distribuovalo mléko pro děti, svačiny pro školáky a zaměstnávalo stovky dělníků, kteří ve městě například stavěli silnice, dalším ulicím ve městě dávali pevný povrch, budovali kanalizaci či upravovali městské parky. Za vlády starosty Sedláčka byly dokončeny Kolářovy sady, vybudovány Spitznerovy sady a v roce 1934 otevřena stejnojmenná botanická zahrada.

Poslanec pod palbou

Přestože na Sedláčkovi opozice nenechala niť suchou, Prostějované jeho práci oceňovali, což potvrdily jeho výsledky v parlamentních volbách v květnu 1935. V nich se stal Jan Sedláček volebním lídrem Národního sjednocení v celém olomouckém volebním obvodu (bývalé olomoucké župě). V samotném Prostějově se svou kandidátkou s 28 procenty hlasů zvítězil a předčil několikanásobně celonárodní výsledek své strany. Poslancem se sice díky slabému výsledku strany ve zbytku kraje stal až ve druhém skrutiniu, ale volební výsledek z něj udělal snad nejvýraznější postavu Národního sjednocení na Moravě a později i člena celostátního předsednictva této pravicové strany.

Zisk poslaneckého mandátu ale zároveň ještě zvýšil odpor radniční opozice. K ní se postupně přidaly i nesocialistické strany, které Sedláčka původně podporovaly. Nyní společně s levicí v zastupitelstvu vyjádřily starostovi nedůvěru, i když ho formálně neodvolaly. Starostu kritizovaly nejenom za to, že údajně neměl jako poslanec dost času na radnici, ale vyčítaly mu nesmlouvavý přístup k protestům a obstrukcím i objevené nesrovnalosti v městských podnicích. Nejvíce jim ale očividně vadila Sedláčkova pravicová politická orientace, což dokládá třeba titulek článku z místního sociálnědemokratického tisku, který zněl „Fašistický agitátor v čele města Prostějova“.

Sedláček výzvu zastupitelstva k odstoupení odmítl, mimo jiné s odkazem na to, že byla učiněna v jeho nepřítomnosti. Poté, co opozice začala úplně blokovat jednání zastupitelstva, raději souhlasil s rozpuštěním zastupitelstva a jmenováním vládního komisaře Františka Heitera, což se událo rozhodnutím státní správy 19. listopadu 1935.

V nových komunálních volbách v červnu 1936 ovšem Sedláčkovo Národní sjednocení opět zvítězilo. Připsalo si rekordních 34 procent hlasů, což bylo do značné míry výsledkem Sedláčkových politických schopností – byl nejenom dobrý řečník, ale také kvalitní organizátor politických aktivit.

Přes výrazné vítězství Sedláčkovy strany, která obsadila 15 ze 42 křesel v zastupitelstvu, ale neměl dostatek mandátů na vytvoření koalice. Středové občanské strany (lidovci, živnostníci a agráři) se totiž po téměř ročním vyjednávání raději spojily s oběma socialistickými stra-

namí a židovskou kandidátkou a zvolily novým starostou mladého sociálnědemokratického advokáta Oldřicha Johna. Naopak Jan Sedláček opět využil tehdejší „poměrný“ zákon a stal se jako vůdce opozice prvním náměstkem starosty v levostředové městské radě.

Podruhé starostou

Po Mnichovu 1938 se ovšem i v Prostějově proměnila politická scéna, když došlo k celostátnímu „zjednodušení“ politických stran. Jan Sedláček se přirozeně stal prostějovským lídrem Strany národní jednoty, do níž se spojily všechny nelevicové strany i národní socialisté. Naopak starostou Johnem vedená levicová Národní strana práce byla v zastupitelstvu mnohem slabší, a vznikl proto tlak na starostu Johna, aby rezignoval. Ten to učinil ale až v lednu 1939 a 3. února pak zastupitelstvo na jeho místo podle očekávání zvolilo lídra Strany národní jednoty Jana Sedláčka.

Ve staronové funkci Jan Sedláček vedl město v době, kdy do něj vstoupili nacističtí okupanti. Po okupaci zůstal v čele města, a dokonce se stal krajským vedoucím Národního souručenství, jediné „celonárodní“ povolené politické organizace. V jeho řadách se ovšem zapojil mezi ty, kteří pod pláštěm oficiální instituce organizovali první vlnu odporu proti okupantům. Podílel se zejména na dvojité roli tzv. Pořadatelských sborů, které navenek sloužily jako jakási pořádková služba Národního souručenství, ale uvnitř podnikaly různé protinacistické aktivity a spolupracovaly s vojenskou Obranou národa. Nacisté je proto brzy rozpustili, stejně jako celé Sedláčkem vedené

Národní souručenství v Olomouckém kraji. Kolem Sedláčka se začal stahovat kruh zatýkání jeho spolupracovníků a 8. února 1940 si gestapo přišlo i pro něj. V té chvíli ještě fakticky vykonával funkci starosty, protože nacisté rozpustili prostějovské zastupitelstvo až 12. dubna a do čela města dosadili německého komisaře Hermanna Bösse.

Vězeň gestapa

Sedláček byl okupanty obviněn z velezrady, ale po výsleších měl být

poslán „jen“ do koncentračního tábora. Žádný z jeho zatčených odbojových kolegů naštěstí neodkryl jeho pravou roli. I tentokrát ho navíc paradoxně zachránilo jeho podlomné zdraví, takže nejprve putoval do olomoucké vězeňské nemocnice na Hradisku, odkud ho po dalším zhoršení zdraví nakonec nacisté v druhé polovině října 1940 propustili. V propuštění sehrál roli i jeho švagr, státní zástupce František Doležel (pozn. red.: V roce 2022 vydala Státní vědecká knihovna v Olomouci knihu historika Lubomíra

*Jan Sedláček s manželkou a jejich čtyřmi dětmi, které se dožily dospělého věku
(osobní archiv Radomíra Sedláčka)*

Novotného s názvem *Nikdy to nevzdám! Životní zápasy právníka Františka Doležela [1900–1972]*).

Po propuštění se Jan Sedláček jako politicky nespolehlivý nesměl vrátit do školství, a proto byl poslán do penze. V závěru války se ještě pokusil vytvořit v Prostějově Národní výbor, ale otěže moci už byly v rukou komunistů a jejich levicových spojenců. Návrat do veřejného života nebyl Sedláčkovi kvůli jeho politické orientaci umožněn a zbylo na něj jen předsednictví správního výboru Botanické zahrady a sadů prof. Václava Spitznera. Jeho posledním veřejným vystoupením bylo sepsání a vydání brožurky o historii počátků

nekomunistického odboje proti nacistům na Prostějovsku.

Zřejmě díky válečnému věznění unikl Sedláček pronásledování za komunistického režimu, který v odvěť za vyšetřování tzv. krčmaňské aféry nespravedlivě uvěznil i jeho švagra Františka Doležela. Po válce žil dvojnásobný prostějovský starosta v ústraní, kde 30. prosince 1960 ve věku 72 let zemřel.

Kvůli komunistickému zamlčování historie dnes méně známý prostějovský starosta Jan Sedláček si díky své veřejné činnosti pro naše město bezpochyby zaslouží nejenom „svou“ ulici, ale i častější historické připomenutí.

PhDr. Petr Sokol, Ph.D.
(1974)

Vystudovaný politolog se specializací na politickou geografii, na fungování voleb a politických stran, na vztah sportu a politiky a na vexilologii. Působil na několika vysokých školách, aktuálně přednáší na Institutu pro veřejnou správu v Praze. Pravidelně publikuje v časopisu *Reflex*. Je autorem či spoluautorem několika odborných článků a publikací. Je členem České vexilologické společnosti a České společnosti pro politické vědy. Pracuje v Evropském parlamentu.

Protinacistický odboj v Kralicích na Hané a Vitonicích

Petr Jirák

Tematika protinacistického odboje v českých zemích je veřejností stále podceňována. Uznání většinové společnosti se dnes těší účastníci zahraničního odboje, nejvíce letci působící v letech 1940–1945 ve Velké Británii. Domácí odboj, zejména členové ilegální KSČ nebo partyzáni, se naopak netěší velké popularitě. Přitom rovněž oni prolévali krev, aby byl poražen německý nacismus, aby bylo obnoveno Československo. Ve skutečnosti měly všechny formy odboje opodstatnění, což platí i o každé odbojové organizaci – komunistické, sokolské, vojenské, skautské či jakékoliv jiné. Tento článek dokládá, že i v nepříliš velké obci mohly být zastoupeny rozličné odbojové organizace a formy odbojové činnosti.

Odbojová činnost ilegální KSČ

Účastníci protinacistického odboje žili v téměř každé české či moravské obci. Patřily k nim i Kralice na Hané a sousední Vitonice (od roku 1950 součást Kralic). V obou obcích působily na začátku protektorátu místní skupiny ilegální KSČ, které patřily do „oblasti Prostějov II“. Ke stejné oblasti se řadila čtyřčlenná ilegální buňka z Bedihoště, zatímco komunistická skupina v Hrubčicích spadala do „oblasti Prostějov III“. Obě oblasti, spíše obvody, spadaly pod ilegální okresní výbor KSČ v Prostějově. Vedoucím „oblasti Prostějov II“ byl

obuvník Petr Šilinger (*28. 4. 1901 v Žebráku), obyvatel Kralic.

Odbojová činnost komunistů spočívala v začátcích okupace především ve výrobě a distribuci ilegálních tiskovin, případně ve finanční podpoře rodin vězněných osob. V období platnosti tzv. paktu Ribbentrop-Molotov (23. 8. 1939 – 21. 6. 1941) se ovšem obsah komunistických tiskovin vymezoval nejen proti Německu, ale také proti západním mocnostem či exilovému prezidentu Benešovi. Na jaře 1940 podnikl nacistický represivní aparát velkou akci proti komunistickým odbojářům na střední Moravě. Šilinger, člen okresního vedení ilegální KSČ, byl zatčen již na konci února 1940. Domů se vrátil až 6. června 1945, poněvadž první poválečný měsíc strávil v nemocnici.

„... sám poznal úhlavního mého nepřítele“

Dne 13. března 1940 došlo k dalším zatčením komunistů ve Vitonicích a Kralicích. Tehdy gestapo zatkl i dělníka Antonína Klimeše (*28. 3. 1902 v Libkovicích), člena KSČ od roku 1925 a vedoucího ilegální komunistické skupiny ve Vitonicích. Němečtí tajní policisté důkladně prohledali jeho dům č. p. 67, avšak žádné ilegální tiskoviny nenašli. V roce 1967 k tomu Klimeš uvedl: „...pes, kterého jsem měl u boudy uvázaného, snad nikdy na nikoho se tak nesápal jako na něj, sám poznal úhlavního mého nepřítele. Měl jsem co

dělat, abych ho uklidnil, protože gestapák již připravoval střelnou zbraň ke svojí obraně. Na boudě byla dvojí střecha a tam jsem mívál skrýš a právě v tu dobu jsem měl několik set kusů Rudého práva a letáků, které jsem večer chtěl roznést soudruhům...“ Při razii gestapo našlo pouze pohlednici ze Španělska, kterou Klimeš před pár lety obdržel od interbrigadisty Ladislava Piskovského. Až do konce války byl pak Klimeš politickým vězněm, naposledy v káznici ve Waldheimu. Ve stejný den jako Klimeš byl zatčen také zedník Josef Wagner (*19. 2. 1911 ve Studnici). Přežil pět let německé perzekuce a již v květnu 1945 byl zvolen předsedou revolučního národního výboru v Kralicích na Hané. Ondřej Rábek (*27. 11. 1900 v Hrubčicích), obyvatel Kralic na Hané, byl za šíření komunistických letáků zatčen 1. dubna 1940. Byl vězněn až do konce války a stejně jako Wagner se po osvobození zapojil do politické činnosti, mj. se stal v únoru 1948 předsedou Místního akčního výboru Národní fronty ve Vitonicích.

Zatýkání a pronásledování

Z dochovaného spisu gestapa víme, že v roce 1940 bylo zatčeno čtrnáct osob z Kralic a dalších osm z Vitonic, jež Němci považovali za členy místních komunistických skupin. Kralický dělník Alois Vykydal (ročník 1885) nebyl zatčen kvůli těžké nemoci. Většina osob byla zatčena pouze na několik týdnů, či dokonce dní, avšak propuštění nemuselo znamenat konec pronásledování. Například kralický zámečník František Přikryl (*8. 11. 1911 v Prostějově) byl po necelých třech měsících vazby 6. června 1940 propuštěn. Později byl však znovu zatčen a v roce 1942 zemřel ve věznici.

Oběti

Přikryl nebyl jedinou obětí z řad komunistického odboje v Kralicích a Vitonicích. Oldřich Švancara (*25. 4. 1922 v Kralicích na Hané) byl 14. března 1942 umučen v koncentračním táboře Osvětim. Na stejném místě zemřel o devět dní dříve Oldřich

Oldřich Piskovský na vězeňském snímku (Památník koncentračního tábora Osvětim)

Oldřich Švancara na vězeňském snímku (Památník koncentračního tábora Osvětim)

Piskovský (* 2. 7. 1923 ve Štětovicích) z Vitonic, bratr španělského interbrigadisty Ladislava. Tovární dělník Josef Dostál (*22. 5. 1902 v Jesenci), bytem Vitonice, byl kvůli letákové činnosti zatčen 30. dubna 1940. Konce války se nedožil, zemřel na konci března 1945 v koncentračním táboře Flossenbürg. Kralický dělník Jan Bradáč (*26. 5. 1910 v Horních Otaslavicích) zemřel v létě 1942 v německé káznici.

Bližší údaje máme o zedníkovi Jindřichu Mrvovi (*31. 8. 1911 v Kralicích na Hané), protože se k němu dochoval spis německé tajné policie. Dne 8. června 1940 Antonín Klimeš při výslechu na prostějovském gestapu uvedl, že komunistické letáky předal na podzim 1939 také Mrvovi, který bydlel ve Vitonicích. Již 10. června 1940 Němci Mrvu zatkli a odvezli ho do věznice Okresního soudu v Prostějově. Mrva, otec tří malých dětí, se brzy přiznal k obdržení dvou komunistických letáků a zaplacení čtyř korun ve prospěch ilegální strany. Mrva dále

řekl, že oba letáky spálil, aniž je někomu ukázal. Po týdnu byl propuštěn z vazby a brzy poté o něm četnická stanice Bedihošť napsala gestapu pozitivní zprávu. Jeho záležitost však byla v srpnu 1940 předána vyšetřujícímu soudci při Lidovém soudním dvoru ve Vratislavi. Zvláštní soud při Německém zemském soudu v Brně dne 20. října 1940 odsoudil Mrvu za neoznámení činnosti ilegální KSČ k sedmi měsícům vězení. Mrva byl vězněn na Mírově, odkud měl být propuštěn 20. července 1942, avšak kvůli úrazu z května 1942 byl převezen do nemocnice, odkud byl z ošetřování propuštěn v polovině srpna 1942.

Delší dobu byli za komunistický odboj vězněni též následující obyvatelé Kralic: stolař Bohuslav Baďura (*1899 ve Vitonicích), krejčí Robert Doseděl (*1890 v Čuníně) a dělník František Peňáz (*1901 ve Višňově). Z obyvatel Vitonic byli více než rok vězněni zedník Jan Bečák (*1893 v Olšanech), dělník Vojtěch Julinek (*1905 v Čelechovicích) na

Haně) a žena v domácnosti Albína Majíčková (*1902 v Šubířově).

Zedník František Opavský (*1. 4. 1903 v Kralicích na Haně) byl od června 1940 celkem rok vězněn za účast v komunistickém odboji. V jeho případě se jednalo o podíl na činnosti ilegální organizace KSC na Kojetínsku, poněvadž žil v Čelčicích.

MUDr. František Hájek na vězeňském snímku (Památník koncentračního tábora Osvětim)

Obrana národa

V Kralicích a Vitonicích nepůsobil jen komunistický odboj. Do známé odbojové organizace Obrana národa se zapojil Vojtěch Rozsívál (*13. 1. 1902 v Březsku), od roku 1932 vrchní mlynář ve mlýně Metoděje Jemelíka v Kralicích. Jako dlouholetý člen organizace Sokol Rozsívál znal Vojtěcha Svozila, zemědělce z Vřesovic, který byl významným členem Obrany národa na Prostějovsku. V červenci 1939 Svozil přišel do kralického mlýna, kde Rozsíválovi svěřil úkol vyhledat osm až deset spolehlivých osob z Kralic. Přiznal to sám Svozil, když ho na začátku září 1940 vyslýchali na gestapu. Na základě jeho výpovědi byl Rozsívál 5. září 1940 zatčen prostějovským gestapem (referát II BM 1) a následujícího dne předán olomouckému gestapu. Podle Svozilova sdělení měla vybraná skupina osob vykonávat jakousi „strážní službu“, což Rozsívál pochopil tak, že měla v případě nepokojů obsadit mlýn a bránit ho proti „nepovolaným“. Rozsívál měl totiž úkol bránit mlýn již za mobilizace v září 1938. Během

výslechu Rozsívál Němcům řekl, že Svozila odbyl výmluvou na nedostatek času k hledání spolehlivých osob. V tomto případě však vyšetřovatelům pravděpodobně neřekl pravdu. Zamýšlené obsazení mlýna souviselo s plány Obrany národa na povstání proti okupantům. Kromě těchto nerealistických záměrů se organizace orientovala na špionáž, převádění vojáků do zahraničního odboje, propagační a sabotážní činnost.

Rozsívál se delší dobu nacházel ve vyšetřovací vazbě ve Vratislavi. Dne 2. září 1942 se uskutečnilo u Vrchního zemského soudu ve Vratislavi hlavní líčení s osmi Čechy z Prostějovska, kteří byli obviněni z přípravy velezrádného jednání proti německé říši. Pět z nich bylo odsouzeno na tři roky káznice a ke ztrátě cti na tři roky. Kromě Rozsívála se jednalo o učitele Emila Forýtku, Antonína Chalupu, Aloise Rolného a železničáře Františka Hejdu. Do trestu jim byla započítána doba strávená ve vazbě. Zbývající tři muži byli soudem propuštěni. Dne 7. září 1943 byl Rozsívál po odpykání trestu ve věznici

Vojtěch Rozsívál, zaměstnanec kralického mlýna (MZA Brno)

ve Vratislavi převezen do Olomouce, odkud byl za deset dní propuštěn z policejní věznice. Již od 20. září 1943 byl povinen znovu nastoupit do práce ve mlýně v Kralicích.

Jiný druh podpory

Mlynáři Metoděj a Zdeněk Jemelíkovi za okupace nezištně pomáhali při zásobovacích potížích místním občanům. Rovněž poskytovali pomoc rodinám v okolí, jejichž členové byli zatčeni za účast v sokolské odbojové organizaci Jindra. Jiný druh podpory poskytoval kralický farář P. Gabriel Vlček, který vlasteneckými kázáními vléval do srdcí místních víru a naději v lepší budoucnost.

Zatýkání sokolů

Dne 8. října 1941 byly v rámci preventivní represivní akce zatčeny stovky sokolských funkcionářů. Mezi funkcionáře do věku 60 let, jež připadali v úvahu pro umístění do koncentračního tábora 1. stupně,

gestapo zařadilo i jednoho obyvatele Kralic. Jednalo se o MUDr. Františka Hájka (*14. 6. 1905 v Čechovicích), jenž byl až do rozpuštění Sokola na jaře 1941 náčelníkem jednoty v Kralicích na Hané. Na konci června 1942 se po osmi měsících vrátil do Kralic, jako jeden z mála přežil „pobyt“ v koncentračním táboře Osvětim. Ve stejný den jako Hájek byl zatčen též Jaroslav Ilgner (*1. 2. 1900 v Nenakonicích), učitel obecné školy v Kralicích a jednatel místního kina (do zastavení činnosti organizace šlo o sokolské kino). Ilgner byl šest týdnů držen ve vazbě v Olomouci a pak byl propuštěn. Závěrečná zpráva olomoucké služebny gestapa ze 4. listopadu 1941 ve věci vyšetřování funkcionářů Sokola ovšem označuje Ilgnera za důvěrníka olomoucké služebny německé zpravodajské služby Sicherheitsdienst. Rovněž v některých poválečných archiváliích bývá Ilgner označován za kolaboranta.

Útěky z totálního nasazení

Vyjádřením odporu proti německé okupaci byly i útěky některých mladých lidí z totálního nasazení. Patřil mezi ně Jaroslav Baroš, jenž se po útěku z Německa ukrýval doma v malé komůrce až do konce války. O jeho tajném pobytu ve Vitonicích však věděli nejen místní občané, nýbrž i četníci z Bedihoště. Ani poté, co z lesních prací na Plzeňsku utekl Alois Baroš a ukrýval se spolu s bratrem Jaroslavem, nikdo nic neprozradil.

Štěstí i smůla

V roce 1942 se ve Vitonicích odvážili přítomní hosté vyhodit z hospody

a pak venku zmlátit člena německé hlídky, poněvadž se v opilosti začal hanlivě vyjadřovat o Česích. V tomto případě skončilo vyšetřování bez trestu. Tímto způsobem popsal událost historik Josef Bartoš v publikaci o odboji na Prostějovsku (1998). Podle záznamu kroniky Vitonic se v případě zmláceného jednalo o příslušníka německé armády, jenž byl spolu s jinými ubytován v kralickém dvoře. Následující den po ztýrání Němce přijela do Vitonic vojenská hlídka. Hostinský Strouhal prokázal, že voják byl opilý a rvačka se strhla mimo hospodu. Stejně jako Češi, kteří Němce zbili, měl hostinský štěstí, že nebyl nijak stíhán.

Smůlu měl naopak František Grulich (*27. 11. 1901 v Kostelci na Hané), podomní obchodník z Vitonic. Za okupace se odvážil prodávat obrazy s Edvardem Benešem, exilovým prezidentem a faktickým vůdcem čs. odboje. Jeden obraz prodal podnájemníkovi Antonínu Pospíchalovi, který o tom uvědomil úřady. Brzy poté byl Grulich zatčen gestapem a dne 16. července 1942 zemřel v Osvětimi. Pospíchal byl v říjnu 1945 odsouzen k doživotnímu těžkému žaláři, ale v dubnu 1949 utekl z pracovního oddílu u Brna, odkud se dostal až do Rakouska.

Ve dnech 17.–22. září 1942 byl v brněnských Kounicových kolejích vězněn Alois Klusák (ročník 1912), protože pro jednoho skrývajícího se občana opatřil legitimaci, zřejmě pracovní knížku. Rovněž tento čin lze řadit k projevům odporu vůči okupantům.

V říjnu 1944 mohlo dojít k poskytnutí pomoci uprchlému sovětskému válečnému zajatci, jenž se ukryl ve sklepě železničního strážního domku

poblíž Kraliček. V domku žijící zaměstnanec dráhy Jaroslav Doseděl se o výskytu uprchlíka svěřil místnímu zemědělci Vojtěchu Zatloukalovi, který však sedl na kolo a vydal se záležitost nahlásit na četnické stanici Vrbátky. K zatčení uprchlého Sověta došlo v Kraličkách v pozdních hodinách 14. října 1944. Četníci z Vrbátek ho předali olomoucké služebně německé tajné policie.

Partyzánská činnost

Na rozdíl od sousední obce Bedihošť nevznikla v Kralicích a Vitonicích podporovatelská síť pracující ve prospěch partyzánské jednotky Jermak-Volkov (Porošin), jež od podzimu 1944 vyvíjela činnost v širokém okolí Prostějova. S aktivitou partyzánů částečně souviselo přepadení německého kolonisty Wilhelma 22. dubna 1945 v Hrubčicích, č. p. 36. Očividně nedobře připravené akce se zúčastnil také Josef Novotný (*6. 9. 1916 v Kralicích na Hané). Novotný, bydlící tehdy v Otonovicích, se pokusil Němci vytrhnout pušku, avšak byl při tom zastřelen. Wilhelm ještě před koncem války raději z Hrubčic odešel. O zpackaném přepadení Němce v Hrubčicích, máme jen útržkovité informace, podle poválečných výpovědí bývalých partyzánů se akce zúčastnili tři až čtyři muži spíše pochybné pověsti, kteří se chtěli na konci války připojit k partyzánům.

Eugen Burian (*27. 2. 1888 v Kralicích na Hané) se vyznamenal v roce 1919 v bojích proti Maďarům na jihu Slovenska. Tato země se mu stala osudnou – pro podporu Slovenského národního povstání byl 13. října 1944 v Nitře spolu s manželkou Růženou ubit slovenskými fašisty. Jeho syn

Egon (*1925 v Trnavě) se shodou okolností v únoru 1945 ocitl nedaleko otcova rodiště. Spolu s Martinem Slavkovským utekl z německého zajetí a díky odbojářům z Bedihoště se dostal do partyzánského bunkru ve Výšovicích. Egon Burian se v závěru války stal významným členem partyzánské skupiny Jermak vedené Pavlem Volkovem a po jeho smrti Jevgenijem Porošinem.

Kronika Kralic se zmiňuje o Karlu Olšaníkovi (*1914 ve Vidni), jenž měl být v letech 1941–1945 vězněn kvůli sabotážní činnosti. Podle nově zjištěných údajů ho nelze počítat k účastníkům protinacistického odboje. Olšaníka zatkli v březnu 1941 v Bolelouci příslušníci četnické stanice Dub nad Moravou. To stejné se přihodilo dvěma místním mužům – Aloisi Spáčilovi a Ladislavu Smělému. Krajský soud v Olomouci poté všechny tři odsoudil za podvodné manipulace v zásobovacích věcech (falšování veřejné listiny a zneužití úřední moci). Soudní spis k tomuto případu byl skartován, proto není možné zjistit bližší údaje.

Zahraniční odboj

Na konci války se do zahraničního odboje zapojil Jiří Olšaník, Karlův bratr. V roce 1944 zběhl od protektorátního vládního vojska nasazeného v Itálii. Dostal se do čs. zahraniční armády na Západě, v jejichž řadách se zúčastnil obléhání Němci drženého přístavu Dunkerque. Vyučený písmomalíř Jiří Olšaník se po válce zúčastnil bojů proti komunistům na Dálném východě. Dne 16. června 1948 zemřel jako příslušník francouzské cizinecké legie v Indočíně.

Čs. zahraničního odboje v severní Africe a na západě Evropy se zúčastnil Otto Ritz-Radlinský (*16. 11. 1904 v Bedihošti), jehož matka byla dcerou hostinského z Kralic na Hané. Zejména kvůli původu matky byl někdy nesprávně označován za kralického rodáka.

Pozn.: Nelze zjistit přesná data úmrtí Bradáče, Dostála a Přikryla. Památníky v Kralicích a Vitonicích neuvádí u všech padlých správná data narození či úmrtí.

Mgr. Petr Jirák
(1980, Prostějov)

Mj. absolvent archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, od roku 2008 pracuje jako archivář Státního okresního archivu Přerov. Zabývá se především dějinami 20. století, nejvíce tematikou protinacistického odboje, dále také různými zajímavostmi z historie střední Moravy.

Údaje pro článek byly čerpány z archiválií SOKa Prostějov, MZA v Brně, VÚA-VHA v Praze, SOKa Olomouc, olomoucké pobočky ZA v Opavě, z regionální literatury a webových stránek Památníku koncentračního tábora Osvětim.

Autor článku děkuje za pomoc PhDr. Haně Bartkové, PhDr. Miroslavu Koudelovi a Mgr. Jiřímu Vidličkovi.

MUDr. Robert Heilig

lékař v exotické Indii

Marie Dokoupilová

MUDr. Robert Heilig

V rodině Edmunda a Jely Heiligoých, kteří bydleli ve vlastním domě v Havlíčkově ulici č. 20 v Prostějově, se narodili dva synové – Robert a Bernhard. Otec se živil jako obchodník s podšivkami a vlněnými látkami, ale zemřel v pouhých padesáti letech v červnu 1920. Firmu pak měl na sebe zapsanou mladší syn Bernhard, starší Robert už v Prostějově nežil. Podnik patrně vedla jejich matka Jela (*16. 2. 1871 v Prostějově, rozená Kurzová. Transportem AAG ji koncem června 1942 odvěkli do Terezína a 15. října téhož roku do Treblinky, kde byla zavražděna).

Bratr Bernhard

Dům v Havlíčkově ulici jí připadl po manželově smrti od listopadu 1921, ale bydleli v něm už od roku 1914. Mladší syn Bernhard (21. 9. 1902,

Prostějov – 29. 6. 1943, Lodž) maturoval v roce 1920 na německé reálce, poté absolvoval kurz na obchodní akademii a v letech 1921–1923 pracoval v různých průmyslových podnicích, např. v Bílsku. Poté studoval ekonomii v Norimberku a Basileji a roku 1927 získal titul doktora politických věd. V Basileji se posledního prosince 1925 oženil s Věrou Varšavčikasovou (1904–1941), narozenou v Majovce u Kaliningradu v Litvě. Pak spolu strávili nějakou dobu v Paříži, ale od října 1928 se přihlásili opět na adresu domu Bernhardovy matky v Havlíčkově ulici č. 20. Odtud patrně dojížděl do Vídně, kde mohl studovat archivní dokumenty ke svým historickým dílům. Označoval se jako vědecký spisovatel. Od června 1933 přesídlili s manželkou do Prahy, kde pokračoval ve své práci a vydával historické studie na různá témata.

V letech 1927–1936 napsal Bernhard Heilig několik studií, článků a recenzí, které publikoval v různých časopisech a sbornících. V říjnu 1941 byl i s manželkou druhým pražským transportem deportován do ghetta Lodž. Tam v únoru 1942 dostal práci v archivu. O rok později onemocněl tuberkulózou a na následky této nemoci zemřel 29. června 1943. Je autorem řady studií o hospodářských dějinách Židů, částečně s regionálním zaměřením na Prostějov. Patřil mezi čtrnáct autorů, kteří sepisovali Kroniku lodžského ghetta.

Robert

Starší syn Heiligových Robert (*25. 3. 1897) vystudoval v letech 1907–1915 s výborným prospěchem prostějovskou německou reálku. V letech velké války sloužil v období 1915–1918 jako voják v rakousko-uherské armádě. Poté se v dubnu 1919 přestěhoval do Vídně a následujícího roku optoval pro Rakousko. Ve Vídni absolvoval studium medicíny, doktorát získal v roce 1922. V letech 1923–1932 byl pomocným lékařem a pak až do roku 1938 hlavním chirurgem v nemocnici pro komerční zaměstnance.

Nástup fašismu a možnosti exilu

Ve dvacátých a třicátých letech začal v Evropě posilovat fašismus, který se postupně ujal moci v Itálii, Německu, Španělsku a po Hitlerově anšlusu Rakouska v březnu 1938 i tam. V Rakousku se začaly uplatňovat norimberské zákony a nastala násilná perzekuce židovských občanů. Lidé s židovským původem se necítili bezpečně. Většina uprchlíků žádala o víza k vycestování do Velké Británie, USA, Francie a Švýcarska. Oblast Britské Indie v té době nepovažovali pro exil za příliš přijatelnou. Perspektivu cesty do Britské Indie ztěžovalo mnoho faktorů: velká vzdálenost, cizí a neznámé prostředí, závislost na druhých, psychologický a emoční stres ze ztráty domova, pokles sociální úrovně a těžkosti s hledáním uplatnění a příjmu. Uprchlíci čelili také drsnému podnebí, nebezpečí nových nemocí, nestálým politickým a ekonomickým poměrům. Museli se potýkat

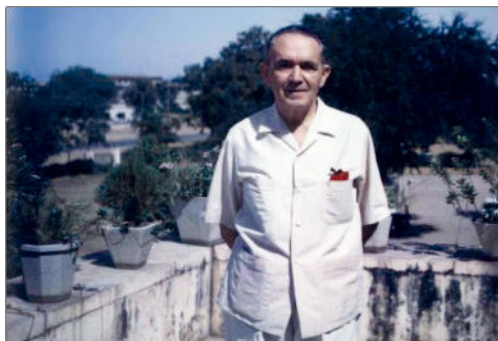
s přísnou sociální a kulturní hierarchií, s horkem a prachem v létě, silnými dešti a vysokou vlhkostí vzduchu během monzunového období a s jinými strádáními. K těm patřil také omezený přístup k čisté vodě a elektřině, nedostatečná hygiena a kanalizace, nutnost převařovat vodu na pití, vaření nebo čištění zubů, špatná veřejná doprava zajišťovaná převážně prostřednictvím koní, buvolů, kočárů a rikš, agresivní opice a jiná divoká zvířata a hadi, všechny druhy hmyzu, termitů, ovádů, klišťat, švábů, moskytů přenášejících malárii a horečku dengue, nebezpečí cholery, tyfu, záškrtu, virového zápalu plic, které zde byly hojně rozšířeny, jakož i vnitřní infekce ze špatné vody, paraziti a améby napadající střeva, plíce a mozek.

Emigrace odborníků do Britské Indie

V souvislosti s pronásledováním Židů nacisty se ve světě začali angažovat asijští političti vůdci,

MUDr. Robert Heilig

MUDr. Robert Heilig

např. Džaváharlál Néhrú, který v Londýně přispěl k vytvoření koordinačního výboru doporučujícího emigraci do Indie pro vysoce kvalifikované osoby z oblasti medicíny a technických odvětví. Vláda Indie poté povolila imigraci těchto odborníků do země. Zde mohla většina zkušených lékařů pokračovat v praktické medicíně ihned po příjezdu. Byl to jeden z důvodů, proč relativně vysoký počet lékařů, dentistů a chirurgů z německy mluvících zemí směřoval právě do Britské Indie. Zároveň nebyli považováni za bezpečnostní riziko ani finanční zátěž pro zemi a dala se čekat jejich repatriace, až pomine ohrožení.

Po německém anšlusu Rakouska v březnu 1938 směřovala proto třetí vlna lékařské emigrace ze střední Evropy právě do Britské Indie, kde se kromě německých a rakouských objevili také doktoři z českých zemí a z Maďarska. Mezi nimi přijeli i Židé z Vídně jako radiolog Georg Politzer a internista dr. Robert Heilig, který si dokonce díky svým konexím a dobré pověsti mohl vybrat. Dostal dvě pozvání: první od přítele do Baltimoru, druhé od indických pacientů do Bombaje. Druhé pozvání a doporučující dopis místnímu konzulovi od anglického generála, dřívějšího paci-

enta dr. Heiliga, zařídily manželům Robertovi a Annie Heiligovým víza do Indie.

Přivítání v Indii

Jejich cesta z Rakouska vedla přes Francii patrně do Británie a odtud do Bombaje, kam Heiligovi připluli 31. října na palubě lodi Victoria společnosti Lloyd Triestino. V přístavu byli očekáváni svými pársijskými hostiteli. Párové patřili k indické elitě, k jedné z nejvzdělanějších a nejbohatších etnických skupin v Indii. Manželé Heiligovi byli ubytováni v přepychových prostorách pársijského penzionu, ačkoliv přijeli bez vlastních prostředků, dá se říct doslova bez haléře. Za pár dnů Roberta Heiliga schvátila horečka z malárie; léčila se chininem. Teprve po měsíci rekonvalescence mohl znovu uvažovat o práci a začít s praxí v budově banky, kde pro něj jeho hostitelé pronajali dvě místnosti. Po doporučeních jeho mecenášů a pársijského lékaře, který znal Heiliga z Vídně, se jeho praxe rozvíjela vcelku uspokojivě.

Lékařem maharádži

Po vypuknutí druhé světové války byl Robert Heilig stejně jako ostatní emigranti z německy mluvících zemí krátce internován. V roce 1940 pak byl představen siru Mirzovi Muhammadu Ismailovi, premiérovi (divanovi) Mysore, nejmodernějšímu státníkovi tehdejší Indie. Mysore, dnes Maisúr či Mysuru, bylo druhé největší město státu Karnataka. Dr. Heilig byl jmenován konzultujícím lékařem Krishny Raja Wadiyara IV., maharádži z Mysore (1884–1940, vládl od roku 1902 do své smrti), a získal přístup k jeho

lékařským záznamům. Z jeho EKG vyčetl, že maharádža je velmi aktivní člověk – pravidelně jezdil na koni, přestože se mu už blížila šedesátka. Především však zjistil, že vládce před asi dvěma lety utrpěl srdeční infarkt. Dr. Heiliga pak k maharádžovi neodkladně zavolali ještě před tím, než se uskutečnilo první vyšetření, které bylo neustále odkládáno. Diagnóza konstatovala akutní srdeční záchvat. Účinné lékařské péči však překážela náboženská omezení přísně zachovávaná velmi zbožným maharádžou, která často bránila dodržování doporučení o absolutním klidu na lůžku. Asi za týden po infarktu si vládce naordinoval koupel a o další týden později zemřel.

MUDr. Robert Heilig

Rádžasthán

Po jmenování nového maharádži ztratil Heilig svoje místo lékaře-konzultanta, ale zůstal profesorem interní medicíny na lékařské fakultě a vedoucím lékařem univerzitní nemocnice. Tyto pozice byly vysoce žádané, což spustilo vlnu žárlivosti a rivality mezi místními praktiky, britskými doktory a kolegy uprchlíky. Po roce byl dr. Heilig přestěhován do hlavního města státu Karnataka Bangalore. Roku 1942 Heiligova patrona sir Mirza jmenovali ministerským předsedou v Jaipuru, hlavním městě starého a bohatého státu Rádžasthán se západně orientovaným a moderním vládcem maharádžou Sawai Man Singhem II. (1912–1970). Sir Mirza pozval některé ze svých bývalých kolegů z Mysore, včetně dr. Heiliga, aby se k němu připojili. Roku 1943 se tak Robert Heilig a jeho žena Annie přestěhovali o více než 2 000 kilometrů severněji

a usadili se v hlavním městě Rádžasthánu, kde zůstali až do roku 1973. Heilig byl jmenován vedoucím a hlavním lékařem maharádži v Jaipuru. V roce 1949 se stal prvním profesorem na zdejší lékařské fakultě Sawai Man Singh Medical College, kde působil dalších dvacet let.

Poválečná repatriace?

V roce 1946 bylo rozhodnuto, že všichni uprchlíci, kteří nemohou prokázat, že jsou zaměstnání, nebo jsou finančně závislí na Indii, mají být repatriováni do svých domovských zemí. Mezi Židy ze střední Evropy, kteří uprchli před nacistickým terorem, to vyvolalo obrovské pobouření. Bylo jim pak povoleno přestěhovat se do země podle svého vlastního výběru, pokud si ovšem sehnali víza. Mnoho uprchlíků zvažovalo opustit Indii, ale nevracet se

do Německa nebo Rakouska. Měli spíš zájem vystěhovat se do USA, Velké Británie, Austrálie a později do Izraele. Malá skupina uprchlíků však v postkoloniální Indii zůstala, mezi nimi i Robert Heilig v Jaipuru, další pak v Bombaji a Kalkatě.

Zakladatel, vědec, lékař, pedagog

Heilig později založil fakultní lékařskou knihovnu a dalších třicet let ji rozvíjel a zveleboval. Dne 14. září 1976 byla pro jeho vynikající zásluhy o indickou medicínu pojmenována Knihovnou dr. Roberta Heiliga a dodnes je největší lékařskou knihovnou v Rádžasthánu.

Heilig publikoval četné výzkumné zprávy ve vědeckých časopisech a v roce 1961 založil The Rajasthan Medical Journal. Roku 1948 byl zvolen členem nejvyšší rady Národního vědeckého ústavu Indie (National In-

stitute of Science of India, F. N. I.) a v roce 1961 se stal členem indické Národní akademie lékařských věd (Fellow of the Academy of Medical Sciences in India, F. A. M. S.).

Robert Heilig a jeho žena Annie prožili v Indii více než třicet let. V letech 1939 a 1940 působil Heilig jako internista v Bombaji, pak učil medicínu v univerzitní nemocnici v Mysore. V letech 1943–1953 pracoval jako internista v univerzitní nemocnici v Jaipuru. Mezitím byl roku 1949 jmenován profesorem medicíny na univerzitě v Rádžasthánu. V roce 1965 odešel do penze a v roce 1973 se s manželkou vrátili do Vídně.

Výzkumné úspěchy

Heiligovy výzkumné úspěchy spadají do oblasti lidské fyziologie a výživy. Napsal řadu knih o tropické medicíně, publikoval práce o příčinách, prevenci, diagnostice a léčbě srdečních onemocnění, o anémii, výživě a stravě zejména u vegetariánských pacientů. Bádal o vlivu bakteriálního zamoření střevní vstřebávání a funkce ledvin, jater a žaludku. Popsal lékařské aspekty atomové energie a rizika radiace. Heilig byl jedním z prvních vědců, kteří indickou vládu upozornili na zásadní význam kontroly populace. Zdůrazňoval nejvyšší naléhavost přísného programu plánovaného rodičovství a přesvědčoval o závažnosti problému politické

MUDr. Robert Heilig (vpravo)

vůdce, včetně tehdejšího premiéra Džaváharlála Néhrúa.

Ocenění

Za svůj přínos vědě získal Řád I. třídy za zásluhy, Řád cti za vědu a umění SRN, medaili za mezinárodní spolupráci Kanady v Rakousku (1965). V roce 1974 obdržel Čestný kříž za vědu a umění Rakouské republiky. Navzdory problémům se srdcem se dr. Robert Heilig dožil 92 let, jeho žena Annie téměř stovky. Zemřel 26. prosince 1989 ve Vídni. Jeho pozůstalost spravuje Literaturhaus ve Vídni. Obsahuje celkem dvanáct krabic s jeho pracemi, rozsáhlou korespondencí, většinou z Indie, osobními dokumenty s četnými fotografiemi a výstřižky, prospekty a materiály od dalšího prostějovského rodáka, dramatika Maxe Zweiga.

Rodina

Manželka Anna, narozená v listopadu 1896, byla malířkou a grafičkou. Její rodiče Adolf a Josefína Wolfovi pocházeli z Nového Jičína. Zemřela 2. ledna 1996 ve Vídni. Ani jeden z bratrů Heiligových neměl potomky.

PhDr. Marie Dokoupilová (1960, Šternberk)

Absolventka oboru historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Emeritní historička Muzea a galerie v Prostějově, kde se i publikačně, kromě neznámých informací o Jiřím Wolkerovi, věnovala především výzkumu zdejší židovské komunity a dále v tom pokračuje.

Z rodiny Robertovy manželky Anny přežila její sestra Jana (1929–2016), která se provdala za Davida Goldmana a měli dceru Avivu, která žije v Austrálii. Další vzdálení příbuzní žijí ve Velké Británii a ve Francii.

V Prostějově najdeme jako jedinou zatím nalezenou připomínku místního původu Roberta Heiliga a jeho spojení s rodným městem separát jeho práce *Deszendenzlehre und ihre Hilfstheorien* (Nauka o původu a její pomocné teorie) z roku 1914, která je uložena v muzejní knihovně. Další tři separáty svých prací zaznamenané v přírůstkové knize daroval roku 1930. Nevšední život tohoto lékaře, vědce, pedagoga a spisovatele zajisté stojí za připomenutí.

Prameny, literatura a internetové zdroje:

Státní okresní archiv Prostějov, fond Okresní úřad, Živnostenské rejstříky; fond Archiv města Prostějova, Registratura obyvatel.

Terezínská pamětní kniha, Praha 1995, s. 680 a 880.

Dokoupilová, Marie: *Jméno hodné připomenutí. 65. výročí úmrtí dr. Bernharda Heiliga*. Štafeta 2008, s. 32–34, včetně jeho bibliografie.

Franz(ová), Margit: *German-Speaking Medical Exile to British India 1933–1945*. In: Helmut Konrad, Stefan Benedik (eds.), *Mapping Contemporary History II. Exemplary fields of research in 25 years of Contemporary History Studies at Graz University*. Wien–Köln–Weimar 2010, s. 61–86.

Shaw, Robert A.: *Refugees in far-away places*. AJR Journal [Časopis Associations of Jewish Refugees], September 2010, s. 5.

<https://www.holocaustliteratur.de/deutsch/Die-Chronisten-des-Gettos>

<https://www.geni.com/people/Dr-Robert-Heilig/6000000019431155026>

<http://www.literaturhaus.at/index.php?id=6883>

e-mailová korespondence: Aviva Goldman roku 2017; Clive Mira-Smith roku 2020.

Profesor P. František Koželuha

(23. 8. 1845 – 3. 1. 1912)

Karel Kavička

Prof. František Koželuha

František Koželuha pocházel z rolnické rodiny z Bojkovic. Nižší piaristické gymnázium studoval ve Strážnici v letech 1857–1862 a vyšší třídy pak dokončil v roce 1867 v Prešpurku (dnešní Bratislava). Byl přijat ke studiu teologie na Bohoslovecké fakultě v Olomouci, které ukončil v roce 1871.

Vlastenec a folklorista

Po kněžském svěcení se jeho prvním působištěm stal Rožnov pod Radhoštěm, kde sloužil dva roky jako kaplan. Už tehdy se v něm naplno

projevila jeho láska k rodnému kraji, vlastenectví, vztah k historii, lidovému umění a jazyku. Všiml si života místních lidí, jejich zvyků, pověstí, písní. Kromě svých kněžských povinností se zápallem studoval a zaznamenával poklady lidové kultury. Navštěvoval chalupy, zval si k sobě na faru zpěváky lidových písní, které zapisoval.

V rozsáhlé badatelské činnosti pokračoval i na svém druhém kněžském místě, v Polešovicích, kde sloužil deset let (1873–1883). Zde své působení značně rozšířil. Pro svou znalost historie, lidových zvyků a folklóru valašského a slováckého regionu byl v roce 1873 doporučen historikovi Františku Palackému jako zasvěcený průvodce při jeho putování východní Moravou. Popis této cesty vydal František Koželuha knižně ve dvou vydáních v letech 1873 a 1878 pod názvem *František Palacký – upomínka na jeho cestu ve východní Moravě* (1873).

Publikační činnost

V roce 1873 začal spolupracovat s časopisem *Matece moravská*. Uveřejnil v něm rozsáhlou studii *Řád cechovní, kterýž dali páni ze Žerotína poddaným svým v Meziříčí Vlašském a Rožnově r. 1658 a 1699*. Podklady k tomuto článku dohledal v archivu města Valašského Meziříčí. Zanedlouho poté, v roce 1874, vydalo pražské nakladatelství Františka Urbánka *Kytici z národních písní moravských*

Valachův, v níž Koželuha zúročil svá bádání v době působení v Rožnově. Tam také založil Národní obecnou knihovnu, které později odkázal své knižní fondy Ondřej Palacký, bratr historika Františka Palackého.

Nositel cyrilometodějského odkazu

V Polešovicích se Koželuha zasloužil o povznesení duchovní správy a významně přispěl k založení Archeologického spolku Starý Velehrad. Aby pomohl povznést tento kraj, inicioval založení potravního spolku, záložny a vinařského družstva. Svou činnost obohatil také o archeologická bádání a vykopávky v okolí Polešovic. Nálezy uložil v místním muzeu. Jako ctitel cyrilometodějské tradice uvítal rozhodnutí papeže Lva XIII. z roku 1880, kterým v encyklice *Grande Munus* rozšířil úctu k slovanským věrozvěstům na celou církev. Jako důkaz vděku zorganizoval P. Koželuha v roce 1881 Pouť Slovanů do Říma.

Prostějovské působení

Když byl v roce 1883 ustanoven jako katecheta a později učitel náboženství na české reálce v Prostějově, věnoval část svých archeologických nálezů spolku Vlasteneckého muzea v Olomouci, jehož se stal členem. Pilně přispíval do Časopisu vlasteneckého Muzejního spolku v Olomouci o životě a díle J. A. Komenského či Jana Aloise Hankeho z Hankenštejna. Psal o archeologických nálezech na Prostějovsku – v Hrubčicích, Bedihošti, Žešově, Určicích...

Mimo své učitelské povolání, které vykonával s láskou a zápalem, pořádal pro žáky i veřejnost přednášky

a vycházky. Zajímal se také o sociální postavení dělnické mládeže. V roce 1886 založil v Prostějově Spolek katolických tovaryšů, pro který začal vydávat časopis *Vzájemnost*. Zde otiskoval první články o dějinách města, např. *Paběrky z nejstarších dějin Prostějova*, *K dějinám starších řemesel domácích*, *Nehody v Prostějově r. 1563*, *Velký požár v Prostějově r. 1697*. Vydal také *Cyklus z památných knih cechovních města Prostějova*, *Paměti o školách Prostějovských od počátků až po bitvu Bělohorskou*, *Knihtiskařství v Prostějově v době 16. a 17. století* a mnoho dalších.

Všechny tyto studie později pojal do stěžejních prací svého plodného působení v Prostějově, vydaných jako součást Výročních zpráv české reálky pod názvem *Paměti o věcech náboženských v Prostějově od nejstarších dob až do roku 1620* (1901) a později druhá část: *Paměti o věcech náboženských v Prostějově od roku 1620 až na naši dobu* (1905). Historii Prostějova věnoval velkou část svého díla, navštěvoval archivy a muzea např. v Brně, Olomouci, Valašském Meziříčí. V treboňském archivu objevil zakládací listinu kláštera augustiniánských kanovníků v Prostějově od Petra I. z Kravař, danou na hradě Plumlově dne 1. listopadu 1391.

„Co bude s dějinami Prostějova?“

Od roku 1888 se Koželuha stal spolupracovníkem vydávání Ottova slovníku naučného, pro který v roce 1903 zpracoval heslo *Prostějov*. P. František Koželuha byl aktivním přispěvatelem regionálního tisku, např. *Hlasu*, *Moravské Orlice*,

Našince, Našeho Domova, Hanáckého Kraje a dalších. V posledně jmenovaném časopise byl uveřejněn v roce 1902 jeho článek: *Co bude s dějinami Prostějova?* Prof. Pavel Marek o něm v této souvislosti píše: „Můžeme ho proto oprávněně nazvat prvním historikem, který formuloval problém napsání dějin města“ (*Prostějov, Dějiny města I*, Prostějov 2000).

P. František Koželuha byl také prvním, kdo se v roce 1893 ujal úkolu uspořádat městský archiv. Ten byl po ukončení německé správy města v katastrofálním stavu. František Koželuha tak zachránil mnoho důležitých listin a dokumentů, ale současně získal i cenné poznatky o historii města, na níž pracoval až do konce svého života. Profesor Koželuha tak stál u založení městského archivu.

V roce 1909, ve svých 64 letech, po vyčerpávající a více jak čtvrt století trvající nezištné práci pro svou farnost, školu a město, požádal o penzionování. Odešel do Vlachovic u Valašských Klobouk, kde 3. ledna 1912 ve věku 67 let zemřel. V loňském roce to bylo právě 110 let.

Na paměť tohoto nadaného a zapáleného kněze, učitele, badatele, historika a nesmírně čínorodého a pracovitého člověka, jenž se významným způsobem zasloužil o poznání historie města Prostějova, bylo na schůzi městského zastupitelstva, konané 20. října 1939, jako uznání jeho zásluh, rozhodnuto o přejmenování prostějovské Trišetovy ulice v bývalé židovské čtvrti na ulici Koželuho.

Při této příležitosti velmi oceňuji práci Jiřího Laurenčíka z Prostějova, který v roce 2004, po dlouhodobém studiu v archivech a knihovnách,

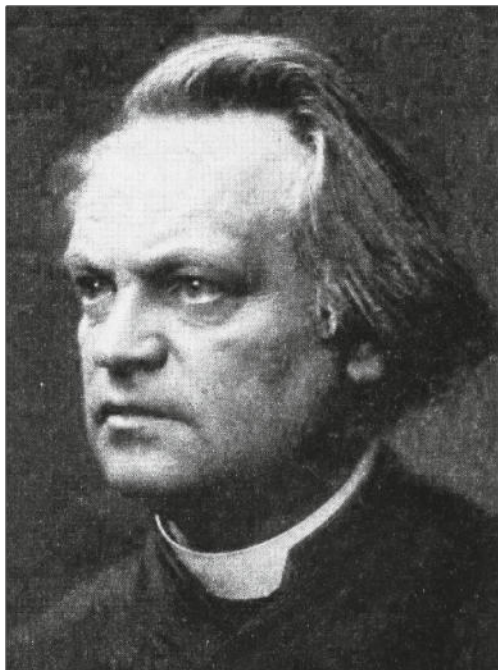
vydal vlastním nákladem v nakladatelství Matice cyrilometodějská v Olomouci sborník všech článků a prací profesora F. Koželuhy s jeho podrobným životopisem. Vše doprovodil velmi zasvěceným komentářem k jeho působení a dílu. Čtenář nebo badatel zde nalezne na jednom místě celoživotní dílo P. Františka Koželuhy ve dvou svazcích s názvem *Paměti o věcech náboženských I a II*.

**PhDr. Karel Kavička
(1940, Prostějov)**

Absolvent Pedagogického institutu v Olomouci a Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Původním povoláním učitel matematiky a geografie, po roce 1968 pracoval pro nesouhlas se vstupem spojeneckých armád Varšavské smlouvy jako dělník. Zabývá se dějinami církve a církevního umění. Je autorem mnoha publikací a monografií, článků v tisku doma i v zahraničí.

Přátelství a spolupráce Aloise Kolíska a Leoše Janáčka

Josef Julínek

Alois Kolisek

V roce 2012 vydalo nakladatelství Arsconi monografii autorů Karla Sommera a Josefa Julínka *Politik a kněz Alois Kolisek*. Podává souhrnný a ucelený obraz života a díla tohoto katolického kněze, kazatele, profesora, propagátora slovenských lidových písní, politika, publicisty, stavitele mostů mezi Čechy a Slováky, organizátora národních mariánských poutí do Lurd a Říma, zaujatého milovníka umění, ale také nadaného hudebníka a zpěváka.

Alois Kolisek se narodil 1. dubna 1868 v Protivanově, v rodině, kde z jedenácti sourozenců celkem šest

bratrů zasvětilo své životy kněžské službě.

Po vydání knihy jsme nabyli dojmu, že další poznatky o jeho životě budou již méně významné. Vždyť jsme prošli dokumenty uložené v archivech v Bratislavě, Martině, Bystřici pod Hostýnem, Opavě a Olomouci. Prolistovali jsme a pročetli nepřehledné množství novinových a časopiseckých zpráv. Avšak tento svůj úsudek jsme nakonec museli poopravit. Stále lze nalézat další dokumenty svědčící o neprobádaných oblastech v životě Aloise Kolíska. Patří k nim i vzácný, přátelský a tvůrčí vztah s Leošem Janáčkem (1854–1928). Pokud budeme blíže charakterizovat osobu Leoše Janáčka, pak lze říci, že to byla velká postava ve světě hudby, čelný představitel její modernosti, profesor brněnské konzervatoře a hlavně hudební skladatel světového formátu.

Korespondence

Překvapivým okamžikem se v roce 2018 stalo zjištění, že v Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně je uložena korespondence Aloise Kolíska a Leoše Janáčka. Celkem jde o 62 signatur z let 1906 až 1928.

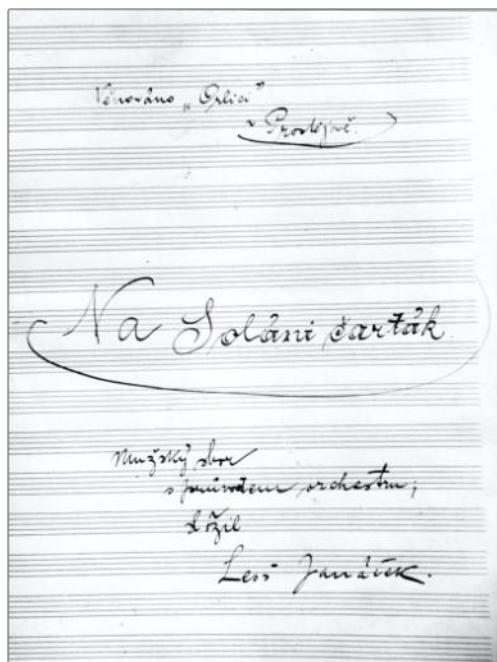
Podstatnou část dochovaných dokumentů tvoří Kolískovy dopisy a telegramy adresované Leoši Janáčkově a několik dopisů Leoše Janáčka zaslaných Aloisi Kolískovi. Pisemná

sdělení i dopisy jsou docela krátké až torzovitě. Souhrnně lze říci, že jde o stručná stanoviska k řešeným oblastem, která byla oběma účastníkům známa a diskutována při osobních setkáních. Z obsahu dopisů vyplývá, že se jednalo o naléhavé žádosti s požadavkem bezodkladného vyřízení. Korespondence začíná rokem 1906. Jeden z dopisů je opatřen datem 8. listopadu 1906 a Alois Kolísek v něm oznamuje, že se nemůže dostavit na schůzi Klubu přátel umění v Brně. Na schůzi měl být projednán tisk Janáčkovy opery *Její pastorkyňa*. V dopise Kolísek vřele doporučuje její vydání s poznámkou, že tak mělo být již dávno učiněno. Nákladem Klubu pak skutečně vyšel výtah této Janáčkovy opery.

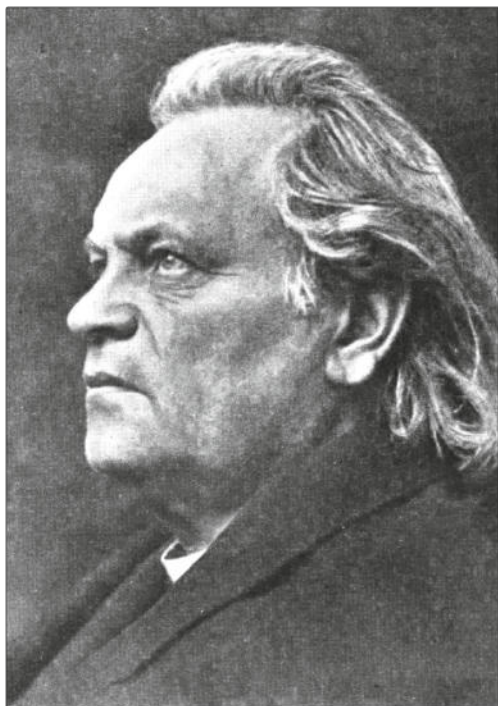
Varhanická škola

Pozoruhodná je korespondence, která se obsahově dotýká okolností kolem Varhanické školy v Brně. V dopise ze dne 2. května 1911 prosí Alois Kolísek přítele Leoše Janáčka, aby mu zaslal připomínky k *Dějínám varhanické školy v Brně*. Byl to totiž Alois Kolísek, kdo byl pověřen sepsáním dějin školy a na její historii začal pracovat. Součástí Kolískova dopisu byl návrh pracovního plánu a požadavek na jeho úpravu či doplnění nebo rozšíření. Alois Kolísek požadoval zejména poskytnutí informací přímo o osobě Leoše Janáčka a, jak podotýká, údajů biografických, uměleckých a organizačních. V dopise dále zdůrazňuje, že „každá ostýchavost a skromnost by byla nemístná v tom případě, kdy jde o sestavení úplné historie“.

Leoš Janáček bedlivě sledoval Kolískovu práci na *Dějínách varhanické školy*, koneckonců byl ředitelem této hudební instituce. Varhanická škola byla založena v roce 1881 Jednotou na zvelebení církevní hudby na Moravě. Ochránci a příznivci spolku Jednota byli zejména olomoučtí arcibiskupové a brněnští biskupové. Předsedy a místopředsedy spolku byli šlechticové a církevní hodnostáři. Hlavním posláním Jednoty bylo založení a podpora Varhanické školy, jejímž konkrétním cílem byla výchova varhaníků pro církevní liturgii a pěstování kostelní hudby. Dodejme, že profesorem Varhanické školy v Brně byl František Kolísek, nejstarší z kněží-bratrů Kolískových. Na Varhanické škole vyučoval dvacet let liturgiku. V roce

Rukou Leoše Janáčka

Alois Kolísek

1887 vydal František Kolísek hudební spis s názvem *Průvodce varhan ke kancionálu cyrilskému*.

„Blahopřeji těm, kdož Vám porozumí...“

Z dochované korespondence i ze vzpomínek současníků Leoše Janáčka je patrný výjimečný a velmi osobní vztah obou přátel. Alois Kolísek měl obrovský cit pro hudbu, a ačkoliv sám nekomponoval, pochopil Janáčkův mimořádný talent. V dopise ze dne 23. května 1916 píše A. Kolísek z Hodonína již slavnému skladateli omluvný dopis, že ze služebních důvodů se nemohl účastnit premiéry *Její pastorkyně*, a v závěru dopisu dodává: „Blahopřeji těm, kdož Vám porozumí...“ Pražskou

premiérou opery *Její pastorkyně* roku 1916 se Janáček stal světovým skladatelem.

Korespondence z let 1925–1930 je převážně z Anglie. V Kolískových dopisech je zachycena atmosféra ohlasů Janáčkovy tvorby po uvedení na operní a koncertní scéně v Londýně a na festivalu v Norwichi.

Leoš Janáček vytvořil vlastní hudebně dramatickou koncepci s neromantickým uplatněním folklóru a s využitím moravské a slovenské písně. Hudebně odborné otázky, týkající se zejména slovenské lidové hudby, jednoznačně řešil s Aloisem Kolískem. Alois Kolísek tak nemalou měrou přispěl k osobitému charakteru Janáčkovy intonační hudební charakteristiky. To je obecně známá skutečnost a ta také vyplývá z jejich korespondence.

Ing. Josef Julínek (1951, Bousín)

Dlouhodobě se věnuje historii a vlastivědě Dražanské vrchoviny, kde žije ve své rodné obci Bousín. Je absolventem Vysoké školy zemědělské v Brně (1975). Vedle článků o ekonomice zemědělství se autorsky podílel na vydání devíti publikací o kulturněhistorickém vývoji dražanského regionu.

Kaple svatých Andělů strážných

Josef Indra

Celkový pohled na kapli v Mánesově ulici

Kaple sv. Andělů strážných je nejmladší sakrální stavbou v Prostějově. Byla vybudována na začátku 20. století, v místech dřívějšího Plumlovského předměstí, kde se ještě na konci 19. století rozkládaly širé hanácké lány. Jižně od Plumlovské ulice, v prostoru dnešní ulice Mánesovy a přilehlých ulic, stával v té době formou dodávky „na klíč“ prostějovský stavitel Rajmund Pavlovský rodinné domky. Na zakončení této výstavby vybudoval v letech 1909–1912 na nároží ulic Mánesovy a Máchovy na podnět a náklady Anny Pavlovské a podle projektu městského architekta Čenka Venclíka kapli sv. Andělů strážných v jednoduchém novorománském slohu. Vy-

svěcena byla o šest let později dne 1. září 1918 farářem P. Karlem Dostálem-Lutinovem. Kaple patří farnosti Povýšení svatého Kříže. Ve zmíněné době zde denně, mimo neděli, sloužil mši svatou prostějovský katecheta, pan rada P. František Říha, který bydlel nedaleko kaple. Slavná zpívaná mše svatá zde byla celebrována každoročně 1. září, ve svátek sv. Andělů strážných, spolu s připomínkou výročí posvěcení kaple. Po celý oktáv tohoto svátku bylo vysluhováno večerní svátostné požehnání.

Pohled zvenčí

Kaple je ze tří stran obklopena předzahrádkou, rozprostírající se na pozemkové parcele č. 1301 o výměře 119 m². Plocha předzahrádky je obehnaná ze strany jižní a západní ocelovým kovaným oplocením s brankou ve slohu novogotickém. Kované díly oplocení spočívají na podezdívce s pilíři z umělého kamene. Kované oplocení je dílem prostějovského uměleckého zámečnicka a kovotepce Františka Gregora.

Vlastní kaple o zastavěné ploše 64 m² je vystavěna na KÚ Prostějov, na stavební parcele č. 1300, má č. popisné 603. Vnější rozměry kaple jsou: délka 9 m a šířka 5,7 m. K jednododní stavbě kaple, situované podélnou osou ve směru sever – jih, je z východní strany přistavěna sakristie o délce 4,2 m a šířce 2,5 m, která doplňuje řadovou zástavbu v ulici Mánesova. Kaple svoji čelní,

Čelní pohled do interiéru kaple

severní stěnou sousedí s řadovou zástavbou ulice Máchovy. Jedná se o jednopodlažní sakrální prostor o vnitřních rozměrech lodi 5,8 m x 4,6 m, zaklenutý křížovou klenbou ve výši 5 m nad kameninovou dlažbou kaple. Prostor kaple je v části nad vstupem, vedlejším mariánským koutem a schodišťovým prostorem předělen stropem chóru. Nad vstupní částí kaple je vybudována věžička s lucernou, ukončenou šestibokým jehlancem, makovicí a křížem. V lucerně věžičky je osazen malý zvon, ovládaný mechanicky koženým táhlem z chóru. Zvon váží 80 kg, byl pořízen dobrodinci kaple a posvěcen 13. září 1925 kanovníkem P. Stavělem z olomoucké kapituly.

Vybavení kaple

Při čelní stěně kaple se nachází jednoduchý oltář s dřevěnou menzou, dřevěným svatostánkem a zdě-

ným omítnutým skříňovým stipes (soklem). Svatostánek doplňuje dvojice adorujících andělů a dřevěný křížek. Nad oltářem visí votivní obraz od neznámého autora, znázorňující Ježíška v jeslích, Pannu Marii a sv. Josefa. V pozadí Svaté rodiny je vyobrazena stojící postava sv. Anděla Strážce. Tato secesní přemalba pravděpodobně nahradila původní oltářní obraz od malíře Petra ze Znojma.

V kapli je rozmístěno několik dodatečně přinesených obrazů od neznámých dárců a několik sošek světců bez valné umělecké hodnoty, zřejmě stejného původu. Kaple je vybavena jednoduchým dřevěným mobiliárem – původní jednoduché dřevěné lavice situované při bočních stěnách lodi byly nahrazeny dřevěnými skládacími židlemi. V sakristii je dřevěný prádelník a dřevěná skříň na paramenta a liturgická roucha. Ze středu klenby v interiéru kaple je

Mše svatá sloužená kaplanem farnosti

spuštěn elektrický šestiramenný mosazný osvětlovací lustr, vyrobený rovněž kovotepeckou firmou pana Františka Gregora. Ve schodištovém prostoru je osazeno ocelové vřetenové točité schodiště – dílo stejné uměleckokovářské firmy – umožňující přístup na chór. Vstup do kaple z jižní strany je opatřen dubovými dveřmi.

Kaple i sakristie jsou přirozeně osvětleny obloukovými okny s jednoduchým tabulkovým zasklením do ocelových profilů. Kaple je jednoduše vymalována prostým barevným tónováním stěn, pilastrů, klenby, klenbových oblouků a stropu chóru a podchórových prostor.

Duchovní život v proudu času

Největší rozkvět duchovního života při této kapli byl v letech 1921 až 1931, kdy v Prostějově působil mladý kaplan P. Alfons Glos. Při kapli

založil družinu dětí s názvem „Patronát andělů strážných“. Děti družiny měly bílá roucha přepásaná žlutými šerpami, družina měla svůj prapor a praporečnicka. Prapor tvořila bílá korouhev s vyobrazením sv. Anděla Strážce. Patronát konal každoročně, vždy v poslední srpnovou neděli, poutě do této kaple. Slavnostní poutní průvod s krojovanou družinou Patronátu, s družičkami, mládeží, rodiči, věřícími občanů města a kaplanem P. Alfonsem Glosem s hudbou a zpěvy vedl od farního kostela Povýšení sv. Kříže ulicemi města do Mánesovy ulice, do kaple sv. Andělů strážných. Poutní slavnost modliteb, zpěvů a promluvy kaplana P. Glose byla zakončena svátostným požehnáním. Z hojných účastníků pouti se do kaple vešly pouze děti a několik věřících, ostatní poutníci stáli před kaplí a kněz promlouval ze dveří kaple. Poutní průvod se po slavnostní bohoslužbě

opět vracel do farního kostela. V kapli sv. Andělů strážných se také konaly májové pobožnosti s aktivní účastí dětí, sdružených při kapli.

Současnost

V dnešní době se v této kapli slouží mše svaté každý poslední čtvrtek v měsíci a na svátek andělů strážných (pozn. red.: Katolická církev slaví památku svatých andělů strážných 2. října), zúčastňují se jich věřící prostějovských farností. Každý čtvrtek se zde modlí skupinka věřících svatý růženec. Alespoň tyto skromné duchovní aktivity, spolu s péčí o tuto historickou sakrální stavbu, navazují v dnešní době na

minulé, mnohem bohatší křesťanské duchovní a kulturní tradice této kaple.

Kaple sv. Andělů strážných v Máne-sově ulici v Prostějově je postupně opravována péčí příznivců kaple a z finančních darů dobrovolných dárců, se souhlasem a pod patronací Římskokatolické farnosti Povýšení sv. Kříže v Prostějově.

Článek byl zpracován s použitím výpisů z publikace „Katolické kostely a kaple v Prostějově“ 1989 od autora P. Oldřicha Beránka, z okresního archivu a z farní kroniky. Doplněn byl vzpomínkami pamětníků a aktualizován podle stávajícího stavu.

Ing. Josef Indra
(1940, Brno)

Absolvent fakulty architektury a pozemního stavitelství v Brně (1962). Pracoval jako přednosta Projektového střediska na správě ČD v Olomouci, pak na odboru Územního plánování GŘ ČD v Praze. Svou odbornost zúročil během 15 let činnosti hlavního architekta Arcibiskupství olomouckého, kde posuzoval a sám navrhl řadu úprav liturgických prostor. Vypracoval projekty novostaveb i rekonstrukcí kostelů a kaplí. V této činnosti je stále aktivní.

Prostějovský zázračný kříž

Marek Moudrý

Málokdo v současnosti ví, že se na hlavním oltáři v chrámu Povýšení sv. Kříže nachází zázračný kříž, ke kterému předchozí generace chovaly velkou úctu a putovaly za ním nejen z Prostějova, ale i z blízkého okolí.

Počátky úcty

Úcta k zázračnému kříži pochází z období po velkém požáru města. V sobotu 27. dubna 1697 zachvátil Prostějov obrovský požár, při kterém byla zničena velká část města, včetně radnice a kostela. O tomto velkém neštěstí se dochoval zápis, který je uložený v Moravském zemském archivu v Brně. Při tomto požáru zůstal zázračně ušetřen dřevěný kříž, který stával před bočním vchodem do kostela, dnešním hlavním vstupem do chrámu. To, že dřevěný kříž nepodlehł ohni, bylo považováno za zázrak. Proto děkan P. František Leffler požádal biskupa v Olomouci o svolení přesunout tento kříž na hlavní oltář a zároveň změnit zasvěcení kostela. Na svátek Povýšení sv. Kříže 14. září 1703 byl tento kříž za velké účasti kněží a obyvatel Prostějova a okolí přenesen do presbytáře kostela na hlavní oltář. 16. září 1703 pak proběhlo posvěcení chrámu hrabětem Františkem Juliem z Braidy, světícím biskupem olomouckým. Zázrak dosud připomíná měděná pozlacená pamětní destička s latinským nápisem, jehož autorem je již zmiňovaný děkan Leffler. Autorem českého překladu je prof. Karel Bezdíček,

bývalý ředitel kůru a dlouholetý varhaník v kostele Povýšení sv. Kříže.

Každý duch chval Hospodina.

Na stáloú památku.

Kdo uctíváš toto svaté dřevo na hlavním oltáři,

nechť zviš, že je to právě ten ohněm nespálený keř.

Nešťastný Prostějov vzplanul náhlým požárem,

z chrámů a domů zbyl jenom popel.

Však tento svatý kříž zůstal nezkrotným ohněm nedotčen, jako krásný Fénix povstává z ohně svěží.

Vskutku nemohl shořeti tento vznešený strom,

který shazuje zlo i pekelný úděl.

Ty, čtenáři, však se snaž vzplanouti svatým zápalem

a vroucí zbožností uctívati tento kříž. Tak přeje si ten, kdo jej sem umístil, městská rada a lid prostějovský

a

Fratišek Xaver Leffler, místní děkan a královský kanovník v Brně na Petrově,

souhlasící s tímto přáním.

Rok ohně 1697 dne 27. dubna.

Dnešní podoba oltáře

Zázračný kříž je dodnes umístěn v presbytáři kostela na hlavním oltáři. Současná podoba oltáře pochází z roku 1759, kdy byl původní dřevěný oltář nahrazen novým, mramorovým. Tvůrcem oltáře je Jan Ležatka

*Hlavní oltář v kostele Povýšení sv. Kříže.
(foto Marek Moudrý)*

z Kroměříže. Jedná se o impozantní barokní dílo z několika druhů mramoru. Oltář slavnostně posvětil 7. července 1764 hrabě Maxmilián z Hamiltonu, biskup olomoucký. Zázračný kříž má na oltáři dominantní umístění v jeho středu. Pata kříže spočívá na podlaze za svatoánkem, a symbolicky tak propojuje nejdůležitější místo kostela se zázračným křížem. Kříž je zhotoven z dubového dřeva, vysoký je 5,93 m. Příčné břevno má délku 1,61 m. Tělo Kristovo v životní velikosti je vyřezáno z lipového dřeva. Netradiční je ztvárnění Krista na kříži. Hlavu má

totiž svěšenou doprostřed ramen. Kolem horní části kříže je dvojitá svatozář.

Poutě ke Svatému Kříži

Od dob velkého požáru vznikla poutní tradice, kdy za tímto zázračným křížem putovali věřící z širokého okolí. Tradice těchto prostějovských poutí se bohužel nedochovala až do současnosti. Jejím prvním přerušením se staly reformy císaře Josefa II. Na konci 19. století se poutě podařilo obnovit, ale pouze v lokálním měřítku. Ještě před druhou světovou válkou se udržovala tradice městských poutí. Například v roce 1933 se hody slavily ve dnech 16. až 19. září. Oslavy začaly v sobotu 16. září v 18 hodin slavnostním požehnáním. Po následující dny bylo slouženo pět poutních mší. Každý den byl zakončen v 15 hodin poutním kázáním a svátostným požehnáním. V tomto roce měli kázání kněží z řádu

kapucínů. Slavnou mši svatou sloužil sídelní kanovník a dubský probošt Msgre. Emanuel Snášel. Z jednotlivých částí Prostějova také vycházely místní poutě, například 10. září z Tylovy ulice a okolí, 19. září z Krasic, 24. září z ulice Olomoucké a okolí, 28. září z Drozdovic a od Sv. Anny.

Bratrstvo sv. Kříže

Se zázračným křížem má spojitost také Bratrstvo sv. Kříže, které bylo u zdejšího farního kostela zřízeno roku 1705. Církevní schválení pak

bratrstvo získalo o dva roky později. Za dobu svého působení mělo na 5 500 členů, z nichž mnozí byli významnými osobnostmi světského i duchovního života na Moravě. Reformy císaře Josefa II. však ovlivnily i prostějovské bratrstvo. Roku 1784 bylo zrušeno a majetek bratrstva byl zestátněn. Polovina majetku pak byla rozdána prostějovské chudině.

Prostějovský malíř a člen bratrstva František Josef Velehradský, známý autor prostějovské veduty z roku 1728, vyzdobil pamětní knihu bratrstva několika náboženskými motivy. Prostějovský zázračný kříž vyobrazil v dřevorytu, který se používal na členské listky bratrstva.

Dřevoryt Františka Josefa Velehradského z roku 1708 (Prostějovský farní věstník, č. 9, 1936.)

Dřevoryt znázorňuje kříž v plamelech. Nad nápisem INRI je viditelná stříška. Celý výjev lemuje rámeček s latinským nápisem, který v češtině znamená „Podoba Ježíše Ukřižovaného v Prostějově na Moravě v ohni od spalujících plamenů zázračně zachovaného. Roku 1697 dne 27. dubna.“

Zázračný kříž v kostele Povýšení sv. Kříže je více jak tři staletí svědkem nejen víry a zbožnosti našich předků, ale také němým svědkem velkého požáru Prostějova, napoleonských válek, prusko-rakouské války, obou světových válek a zároveň i doby náboženského útlaču v padesátých letech 20. století nebo covidových opatření.

**Ing. Marek Moudrý
(1974, Prostějov)**

Pedagog a ředitel Střední odborné školy podnikání a obchodu v Prostějově, spoluautor fotografické publikace Prostějov – Hanácký Jeruzalém a odborných učebnic o marketingu a Evropské unii. Milovník svého rodného města a jeho nadšený popularizátor.

S Miroslavem Pišťákem

nejen o kultuře a historii

Jan Jankůj

V druhém čísle věstníku Řádky PRO vás poprvé přinášíme novou rubriku ROZHOVOR. Jako prvního hosta jsem k němu přizval emeritního a současně v historii našeho města prvního primátora (pozn.: Prostějov se 12. 3. 2012 stal oficiálně statutárním městem, v jehož čele nestojí starosta, ale primátor). Oslovil jsem ho nejen proto, že se léta známe díky našemu společnému působení v Komisi pro nákup uměleckých děl a díky mnoha soukromým rozhovorům, ale především proto, že je velkým prostějovským patriotem.

• Ve funkci primátora jste často rozhodoval o věcech spojených s kulturou, péčí o památky a propagací města. Změnil byste z dnešního pohledu některá svá rozhodnutí?

Na začátek připomenu, že rozhodování v poradě vedení, radě či zastupitelstvu města není jen rozhodnutím jedince. Připouštím ale, že jednotlivec může některé věci iniciovat nebo i velmi ovlivnit. A teď k vaší otázce – asi ne, ale současně si uvědomuji, že jsme mohli věnovat větší pozornost cestovnímu ruchu a možná také podpoře menších kulturních aktivit.

• Jaký je váš názor na léta se táhnoucí a tolik diskutovanou přestavbu Kulturního a společenského centra? Je to podle vás v současné době nejnaléhavější úkol v oblasti prostějovské kultury?

Vůbec ne. Současně si uvědomuji, že rekonstrukce tohoto objektu je

potřebná a bude drahá. Nejsem zastáncem radikálního názoru, že bez KaSCentra utrpí prostějovská kultura velkou újmu. Důležitá je divadelní scéna, knihovna, kino a zejména podpora města věnovaná všemožným kulturním aktivitám. Někdy si říkám, zda rozhodování orgánů města o osudu této budovy nemohlo být rychlejší. Snad se blýská na lepší časy a KaSCentrum bude v nové podobě sloužit nejen pro pořádání plesů, ale i mnoha dalších kulturním počinům. A když někdy slýchám povzdechnutí, kolik to bude stát, pak věřím, že se v městské pokladně peníze najdou.

• Ve vedení města Prostějova jste působil dlouhá léta. Co bylo podle vás nejtěžší prosadit v oblasti kultury?

*Miroslav Pišťák na fotografii z doby svého primátorství
(foto archiv Statutárního města Prostějov)*

V radě i zastupitelstvu se čas od času projednávaly záležitosti kultury, ale netroufám si tvrdit, že byly vždy prioritou. Podářilo se nám ale učinit řadu dobrých rozhodnutí. Město vydalo řadu kvalitních knih o Prostějově, vznikla Komise pro nákup uměleckých děl, soustavně se podporovala činnost divadla, knihovny, kina, kulturního klubu DUHA... Zřídili jsme také městskou památkovou zónu, i když jsem si občas povzdechnul, zda nám to při tehdejší byrokracii stálo za to. Z čeho jsem byl velmi rozpačitý, byly otázky kolem plánované Galerie města Prostějova. Vzpomínám si na nekonečné diskuse kolem technických záležitostí, ale při tom se zapomínalo na to základní – kdo se bude o galerii starat.

• Vím o vás, že máte rád tvorbu malíře Kristiána Kodeta. Kterí další umělci patří mezi vaše oblíbené? Myslím tím nejen současné, ale i již nežijící autory.

Z řad výtvarných umělců je to například Miroslav Šmíd, bývalý ředitel prostějovského muzea a archeolog. Je mezi nimi právník a brněnský patriot Stanislav Sedláček, ale také Bob Pacholík, který je nejen výborný fotograf, ale také zajímavý malíř. Jedním z mých oblíbených výtvarníků je také Tomáš Bím, na něhož mám hezkou vzpomínku. Měl jsem tu čest uvést vernisáž jeho obrazů v dnes již neexistující prostějovské galerii. Tomáš byl velmi neformálně oblečený v košili seržanta US Army a dal mi tím záminku, abych ho také velmi neformálně oslovil „seržante“. Od té doby jsme přátelé. Velmi si vážím také přátelství s Jiřím Pořízkou, o němž asi málokdo ví, že je autorem krásných akvarelů s prostějovskou tematikou.

Co se týká dnes již nežijících autorů, bylo jich hodně, a tak vzpomenu jen na některé. Hlavně na prostějovského právníka Jaromíra Kýra, architekta Blahoslava Adamíka, Oldřicha Blažíčka či Aloise Fišárka. V roce 2004 vydalo město Prostějov velmi zajímavou a poučnou knihu *Prostějov v malbě, kresbě, grafice*. V ní jsou uvedeni všichni tvůrci, které bych chtěl – i jako člen redakční rady – připomenout. Rád bych se zmínil také o prostějovském Klubu přátel výtvarného umění, který dlouhá léta výborně fungoval pod taktovkou Josefa Dolívky. Díky němu jsem mohl oslovit skvělého grafika Jiřího Lípu a užívat jeho barevné litografie jako péefka.

• Jedna vaše záliba mi připomíná výtvarníka Adolfa Borna. I on měl rád uniformy, a proto je často ztvárňoval – i když hlavně ty z období Rakouska-Uherska. Čím vám tak učaroval svět vojenských, hasičských, lesnických a dalších uniforem?

Rád bych vaši otázku poněkud opravil. Mně jsou blízcí hlavně nositelé těch uniforem. Od 90. let minulého století jsem členem a příznivcem Československé obce legionářské. Do prostějovské jednoty ČSOL mě přivedl plk. v. v. Stanislav Liška, voják západní fronty, v padesátých letech politický vězeň a mimochodem také rytíř francouzského Řádu čestné legie. ČSOL má za úkol připomínat vojenské dějiny našeho státu. Prostějov patří mezi posádková města české armády a jeho historie je spjata mimo jiné s existencí předválečného leteckého učiliště. Začal jsem se setkávat nejen s válečnými veterány, ale i s vojáky prostějovských útvarů. Jsem bytostně pře-

svědčen o tom, že máme být hrdí na vojáky 601. skupiny speciálních sil i 102. průzkumného praporu. Přišla doba, kdy jsem s nimi navázal bližší kontakty, a totéž platí o policistech, celnících, profesionálních i dobrovolných hasičích. Velmi si vážím toho, že mnozí z nich patří mezi moje přátele. A co se týká Adolfa Borna – kniha *Veselá cesta životem*, kterou napsal společně s Jiřím Žákem, patří k mým oblíbeným.

• Souhlasíte s názorem, že pokud neznáte historii, nemůžete dobře vytvářet budoucnost?

Ano, a jsem velmi rád, že jedním z velkých počinů města bylo i vydání dvoudílných dějin města Prostějova (pozn. red.: *Prostějov. Dějiny města I* [2000] a *Prostějov. Dějiny města II* [1999]). Tvrzení, které jste zmínil v otázce, zní jako fráze, ale je velmi, velmi pravdivé. Z minulosti bychom se měli především poučit, abychom se opakovaně nedopouštěli stejných chyb. Bohužel, lidstvo minulost po celá tisíciletí nebere moc vážně. Žijeme především dneškem a minulost, zejména tu nepřiliš vzdálenou, mnohdy zjednodušujeme posuzováním a srovnáváním, zda dříve bylo či nebylo lépe. Uvědomuji si také, že připustit a připomenout si vlastní chyby někdy hodně bolí, a to se samozřejmě týká i mě samotného.

• Jste sociální demokrat, ale současně jste o sobě často mluvil jako o největším konzervativci na radnici. Přitom plně žijete i duchovním životem. Lze skloubit tyto na první pohled zcela rozdílné pohledy na život?

Na prostějovské radnici aktivně nepůsobím již řadu let. Ale už v době,

kdy jsem byl místostarostou s odpovědností za hospodaření města, jsem tvrdil, že pokud někdo na radnici hledá konzervativního ekonoma, musí přijít za mnou. Ale teď vážně. Pokládám i za svou zásluhu, že naše město dobře hospodařilo. Za mého působení začal být při tvorbě městského rozpočtu používán tzv. koeficient 0,9 – a jednou dokonce i 0,8 – v provozních nákladech. Správci rozpočtových kapitol museli najít úspory až deset procent z celkových nákladů. Možná by to mohlo být náповědou i pro dnešní českou vládu, kde hledat úspory.

Moje pohledy na život a současný svět jsou zároveň zásadně ovlivněny tím, že jsem se po mnoha letech navrátil k víře a připomínám si mimo jiné poučení z Bible, z Markova evangelia: odpouštějte, a bude vám odpuštěno. Politicky a zejména v pohledu na řadu současných problémů jsem stále více konzervativcem, což však rozhodně neznamená být sociálně necitlivý. Troufám si ale říct, že se na některé kroky současné vlády umím podívat i velmi kriticky.

• A poslední otázka – co by se podle vás mělo v Prostějově v oblasti kultury vybudovat a co zachovat, aby naše město bylo co nejviditelnější?

Nechci a nebudu radit. Snažím se řídit zásadou, že se bývalý šéf nemá míchat do práce tomu současnému. Na některé otázky ale samozřejmě mám svůj názor. Nevím, co by se v oblasti kultury mělo nově vybudovat, ale vím, co by se mělo zachovat. Určitě je to podpora prostějovského kulturního dění, ať už profesionálního či amatérského. Určitou nejistotu cítím v otázce dalšího směřování prostějovského divadla. Těžko odhad-

*Miroslav Pišťák při znovuotevření rekonstruované městské knihovny v září 2011
(foto Marek Gerhard)*

nout, zda některé organizační změny týkající se divadla a současně restaurace a kavárny Národního domu povedou, nebo nepovedou k tomu, aby divadelní scéna zůstala výraznou součástí prostějovského kulturního života.

Děkuji vám za rozhovor, svými postřehy a názory jste mi udělal radost a věřím, že potěší i naše čtenáře. Přeji vám pevné zdraví a krásné žití v tom „našem vašem“ Prostějově.

Miroslav Pišťák **(*6. června 1939, Prostějov)**

V letech 1998 až 2010 místostarosta, od listopadu 2010 do září 2015 pak starosta/primátor města Prostějova. Je členem ČSSD. Od letoška je nositelem vysokého vojenského vyznamenání – Záslužného kříže II. stupně, který se uděluje mj. za úsilí vynaložené na zajišťování bojeschopnosti naší armády. Je rovněž rytířem Řádu Božího hrobu.

PRO

Deset otázek pro Zdeňka Horáka

Tomáš Cydlík

Zdeněk Horák

V prosinci letošního roku oslaví výtvarník Zdeněk Horák úctyhodné 85. narozeniny. Ačkoliv není místní rodák, v Prostějově strávil podstatnou část svého života a k našemu městu si utvořil blízký vztah. Prožil zde dětství, školní léta, nastoupil do zaměstnání, založil rodinu. Zároveň zde přirozeně rozvinul svůj výtvarný talent a začal se cílevědomě věnovat vlastní tvorbě. K ní ho podle vlastních vzpomínek přivedlo zvědavé poznávání světa, pocit nutnosti uchování dojmů, zážitků a sdělení „krásna“ vnímavému okolí. Výtvarné dílo Zdeňka Horáka je prostějovské uměnímilovné veřejnosti dobře známo a jeho blížící se životní výročí je vhodnou příležitostí k položení několika otázek. Pojďme se tedy na chvíli začíst do jeho vzpomínek na naše město a životní tvorbu.

• Narodil jste se v Bystřici pod Hostýnem. Jak jste se ocitl v Prostějově? Kde všude jste zde studoval a pracoval?

Moji rodiče se poznali v Prostějově při zaměstnání. Jelikož tu ještě neměli byt, zvolila v té době maminka návrat k rodičům do Bystřice pod Hostýnem. Tam jsem se také narodil. V Prostějově jsme nejdříve bydleli v domku na ulici Libušinka, později jsme se přestěhovali do nově postaveného nájemního domu v Divišově ulici č. 13. Zde jsem již začal vnímat okolní svět a následně prožil školní věk. Dodnes se mi vybavují vzpomínky, jak jsem z oken třídy školy v Kollárově ulici často sledoval kavky, které hnízily na zdobné budově protějšího gymnázia.

Vzpomínám také na tovární budovy firmy WIKOV, kde jsem se učil na zámečníka, které měly svou neopakovatelnou atmosféru. Po absolvování průmyslové školy jsem zde v Agrostroji pracoval jako zámečník, plánovač, konstruktér a požární specialista. Můj bratr Pavel pracoval v té době přímo ve Wichterlově vile, kde jsem si připadal jako na zámku. Po přestěhování jsem pracoval jako projektant v Sigmě Olomouc. Zde v „Kosmosce“ to vypadalo jako na Stínadlech a ze začátku jsem tam často bloudil. Několik posledních let před důchodem jsem se ještě živil řezbařinou.

• Co vás přivedlo k výtvarné tvorbě? Kdy se poprvé projevil váš talent? Měl jste nějaké vzory v rodině či v prostějovských výtvarných kruzích?

Svět umění jsem objevil díky svému otci, který nás od útlého věku seznamoval s děním okolo nás, kde člověk neustále žasne nad stvořeným světem. Tímto způsobem u nás s bratrem zasel i touhu po malování. Také ve školních učebnicích byly krásné ilustrace od Mikoláše Alše, Josefa Ladého a dalších. Navíc i moji kamarádi měli v rodinách výtvarníky. Díky tomu jsem měl například možnost zblízka pozorovat dílo krajináře Viléma Topinky. Strýc dalšího kamaráda vlastnil rámařství Kouřil. Měli doma olejové barvy a jiné malířské pomůcky. Od něho jsme se s bratrem hodně naučili a poznali. Cennou inspiraci jsem samozřejmě nacházel v obrazových knihách o malířích a sochařích. Měl jsem štěstí, když se mi v závodní knihovně podařilo objevit knížku „O malbě a soše“ od italského renesančního architekta Leona Battisty Albertiho. Jeho názory ve mně rezonují dodnes a snažím se jimi stále řídit.

• V minulosti jste uváděl, že na vás mělo velký vliv setkání s brněnským výtvarným teoretikem Igorem Zhořem. Prozradíte nám víc?

Od pana doktora Igora Zhoře jsem dostal psaní, ve kterém mne nabádal k založení výtvarného kroužku v Prostějově. Bylo to krátce po schůzce výtvarníků pořádané Okresním kulturním střediskem. Na této schůzce jsem mu ukázal ručně vytvořenou knížku *Kronika česká*, do které napsala básně moje žena a já jsem ji opatřil ilustracemi. Byl to vlastně dárek pro manželčinu maminku.

O možnost založení výtvarného kroužku jsem poté požádal Vojtěcha Zatloukala, vedoucího závodního klubu ROH při Oděvním podniku Prostějov, u kterého mě čekalo vstřícné pochopení. O svých snahách i o názorech členů kroužku jsem informoval Igora Zhoře, který mi vždy ochotně a odborně poradil. Je možné, že jsem ho dokonce i částečně inspiroval ke specifické formě zaměření kroužku. Navrhl mi téma „Škola výtvarného myšlení“ a navíc přislíbil i osobní vedení seminářů. Na tyto akce pak přijížděli výtvarníci z Olomouce, Kromě-

Zdeněk Horák

(*22. prosince 1938, Bystřice pod Hostýnem)

Kreslíř, malíř, grafik, ilustrátor a dřevořezbář. Celoživotní nadšený sportovec a obdivovatel hudby. Povoláním konstruktér v Agrostroji Prostějov a později technologický projektant v Sigmě Olomouc. V roce 1993 zaměstnání opustil a zaměřil se na soukromé řezbářství. Je autorem množství perokreseb starých uliček a zákoutí Prostějova, Olomouce a Šternberka. Pravidelně se účastnil výstav, besed a soutěží prostějovských výtvarníků, několikrát vystavoval i samostatně. Jeho kresby byly prezentovány také na celostátních výstavách jako Bienále kresby a grafiky v Liberci a později v Mostě. Ze své dřevořezbářské tvorby vystavoval před listopadem 1989 pouze jednotlivé vyřezané figurky a poté i celý dřevěný betlém.

Pohled na kostel Pouťšení sv. Kříže

říže a dalších míst. Za tím vším stál náš pan doktor Zhoř a díky jeho osobnosti s námi spolupracovali i další známí lektoři. Jednou mne Igor Zhoř navštívil u nás doma. Při besedě a prohlídce mých prací projevil zájem i o skici a návrhy, které předcházely mým řezbám a kresbám. Mám také schované jeho dopisy a přání, ze kterých vyzařuje naše přátelství. Měli jsme ho rádi, dokázal obyčejnými slovy naznačit složitost i hloubku daného tématu. Každému z nás, kdo pozorně naslouchal, naznačil jeho přednosti. Například mě podporoval v dřevorezbě a kresbě starých uliček.

• O formálním výtvarném vzdělání a životní dráze výtvarníka „na plný úvazek“ jste neuvažoval?

Na tuto otázku se pokusím odpovědět trochu obsírněji. V dětství a dospívání měl na nás velký vliv náš otec. Vždy nás upozorňoval, že psané či mluvené informace nemusí být

pokaždé jen pravdivé. A k tomu ještě dodal, že je nutné o věcech přemýšlet a uvažovat, snažit se o vytvoření vlastního názoru. Chtěl v nás vzbudit zájem něco dokázat. Nabádal nás mít úctu ke každé činnosti a vždy vyžadoval poctivý přístup. S pomocí těchto rad může člověk získat jakýsi nadhled nad věcí. Proto v době, kdy jsem byl nucen začít hledat své místo ve společnosti a zároveň při

tom zůstat nezávislý, jsem na základě svých schopností uvažoval o profesích malíře, tělocvikáře či konstruktéra. A jaksi jsem vycítil, že největší volnost či svobodu má pracovník v konstrukci. To se mi nakonec potvrdilo, a navíc to tenkrát mělo částečně něco společného i s lineární kresbou. Když jsem vidával v kopírně starší výkresy z doby před znárodněním podniku, byla to pro mne grafická báseň.

• Mezi širokou veřejností jsou asi nejznámější vaše kresby a dřevorezby. Věnoval jste se i dalším výtvarným technikám a které z nich máte nejvíce v oblíbě? Jak vzniká dílo pod vašima rukama, máte nějaký specifický postup tvorby?

Mám doma letní i zimní krajiny malované olejovými barvami. Ale malbě jsem se příliš nevěnoval, jelikož mé oči nerozeznávají světlejší odstíny barev. Hodně mě láká perokresba. Kresba tužkou mi připomíná malbu, o to usiluji. Proto i při perokresbě si pomáhám a ředím tuše do požado-

vaných odstínů. Na vlastním tiskařském zařízení jsem vytvořil řadu grafických listů technikou linorytu a suché jehly. U grafiky mi však schází pocit radosti z tvorby, jelikož je námět při práci zobrazován obráceně.

V dětství jsem vytvářel hliněné postavičky indiánů a jejich obydlí. Tenkrát mě to velmi bavilo. Ze zvědavosti jsem si vyzkoušel i kámen a sedmdesáticentimetrová pískovcová soška se vydařila. Nejraději vyřezávám dřevěná sousoší. Snad jsem se dotkl i abstrakce. Mám uschované romanticky tvarované jakoby odlitky, které vznikají při zinkování coby odkapávající odpad.

Nejdůležitější je pro mě námět. Jak u řezby, tak u kresby si pořizují malé skici, abych si stačil svou představu vizuálně zachytit. Při řezbě mi pomáhá strojařina, a to nejen pro velikost polotovaru. Z gymnastiky mám zase nastudované tělo a vnímám každou jeho polohu. Pomáhám si pohledem do zrcadla, kde u vlastní postavy lépe vidím případné doladění tvaru.

• Zastavme se na chvíli u vaší dřevorezby. Jak jste se k této technice dostal a co všechno se vám podařilo vytvořit?

Touha po vyřezání postavy ze dřeva se u mě objevila již v dětství. Proto jsem se vždy obdivoval loutkám, které byly vystaveny ve skřínce skladiště poblíž prostějovského koupaliště Sokola I. V dospělosti jsme pak rádi jezdili za vyřezávanými betlémy. Tak se stalo, že mi po prohlídce jednoho betléma u řezbáře Jaroslava Vaňka v Brně řekla manželka, ať vyřežu něco podobného pro nás doma. Na mou obavu, že to nedokážu, mi dodala odvalu sdělením, že když se to

nepodaří, tak dřevo spálíme. Na Vánoce jsem dostal řezbářská dláta, a nakonec to dopadlo tak, že dnes už máme přes padesát figur a sousoší. Jednu z mých prvních řezb jsem pak jel ukázat panu Vaňkovi do Brna a poděkoval jsem za inspiraci. Velice mě potěšilo a dodalo mi důvěry, když mi řekl, že jsem řezbář. Kromě betléma mám doma vyřezaný barokní svícen, elipsovitě a obdélníkové rámy k obrazům, hodiny, židle a mezi dalšími i varhany, které tvoří skříňku na gramofon.

• Kdy jste začal vystavovat svoji tvorbu na veřejnosti? Na které výstavy rád vzpomínáte?

Zpočátku jsem si nikdy ani nepomyslel, že budu mít nějakou výstavu. Až teprve po vzniku našeho výtvar-

Průhled na kostel sv. Jana Nepomuckého –
"U Milosrdných"

ného kroužku jsem se objevil mezi vystavujícími v Prostějově. Poté jsem se členy kroužku vystavoval i na celostátních výstavách a soutěžních přehlídkách. První moji samostatnou výstavu mi uspořádal můj přítel MUDr. Ivo Hanel v čekárně své ordinace v prostějovském Agrostroji. Pak mi nabídli výstavu v prostorách SK ROH Agrozet. Mezi obrazy se objevily i židovské uličky, které v té době již z velké části přestaly existovat. Proto mne po čase oslovil tehdejší ředitel muzea Václav Hruška ohledně možnosti další výstavy s tématem uliček. Výsledkem naší spolupráce pak byla publikace *Zmizelý Prostějov*. Vystavoval jsem i v kulturním klubu DUHA Prostějov, kde byl dlouholetým kurátorem Josef Dolívka, předseda Klubu přátel výtvarného umění. Rád vzpomínám na výstavu k mým osmdesátinám, se kterou mi vyšel vstříc ředitel prostějovského archivu Oldřich Václavík. Ve Šternberku jsem též vystavoval u příležitosti oslav výročí vzniku města a vyšla mi zde i publikace s kresbami. Moje řezby byly většinou vystaveny jako doplněk vystavených kreseb. Betlém byl v letech 1991–2009 několikrát v období Vánoc vystavován ve Šternberku, Štarnově, Olomouci, Konici a na Svatém Kopečku. Na přání rodiny zůstává nyní součástí vánoční výzdoby u nás doma.

• *Je známa vaše láska k hudbě. Můžete nám nastítnit, jak na vás hudba působí a jak ovlivňuje vaši tvorbu?*

Již od dětství jsem vnímal v rádiu hudbu, kterou náš otec rád poslouchal – například Strausse, Kmocha, Valdaufa a další. Na našem dvoře i venku před domem byly slyšet klavírní skladby z otevřených oken bytu paní Letochové, která byla učitelkou hudby. Máma se ráda přidávala se zpěvem k melodiím swingového a jazzového muzikanta Bennyho Goodmana. My děti jsme rády zpívaly lidové písně.

Já osobně si nedovedu život bez hudby představit. Snad při každé melodii, kterou zaslechnu, se mi vynoří konkrétní osoba nebo příběh z mého života. Abych řekl pravdu, tak já vlastně maluji a vyřezávám podle hudby. Když začínám řezbu, je to Beethoven, před dokončením Haydn, Vivaldi, Mozart. Zvláště při kresbě prostějovských motivů mi šrafování ovlivňuje frázování melodií Glenna

Pohled na radnici od Žižkova náměstí

Millera v podání orchestru Miloslava Milotinského. Často k nám také nečekaně přijede šestnáctiletý vnuk, který fandí hudbě. Hraje na několik hudebních nástrojů, skládá a aranžuje hudbu. Než to zapíše do not, hraje u nás na klavír, a k mé potěše tak mám při tvorbě krásný hudební doprovod. Přestože jsme generačně od sebe vzdáleni, zde naopak máme k sobě velmi blízko.

• Z dřívějších vyjádření také víme, že jste se celý život aktivně věnoval sportu. Ať už závodně nebo jen rekreačně. Které konkrétní sporty jste provozoval? Dá se vyjádřit, co pro vás sport znamená?

Táta nás vždy udivoval akrobatickými cviky, třeba chodil po rukou. Opičili jsme se po něm a už na škole jsem pak vždy místo pana učitele předváděl požadované cviky. S kamarády jsme soutěžili ve všech sportech, ale nejvíce mne lákala sportovní gymnastika. Sport, se kterým jsem začal v šestnácti letech v krásných prostorách secesní sokolovny. V dorostu i mužích jsem na mistrovství republiky závodil za krajské družstvo v Olomouci a poté v Brně. Později jsem k tomu přidal i funkci rozhodčího, trenéra a ve Šternberku i sokolského funkcionáře. Při oslavách sokolského výročí mne proto potěšil diplom od olomouckého hejtmána. Nevyhýbal jsem se ani dalším sportům. Po gymnastických trénincích jsme hrávali fotbal a odbíjenou, na vojně zase lední hokej. S naším vnoučkem pořádáme turnaje ve stolním tenise a radost mají i poražení. Ve sportu vznikají přátelství a kamarádství na celý život.

Vždyť na gymnastice jsem se seznámil i se svojí ženou.

• Můžete čtenářům prozradit, čemu se věnujete v poslední době?

V každé době je nutné se přizpůsobit stávajícím podmínkám a snažit se je uspokojivě vyřešit tak, abych pomohl i druhým. Hodně mi v tom pomáhá Bible, tam je všechno. Tím, že stále zvládám své záliby, láká mě to stále k hledání nových námětů. Naštěstí je svět samé tajemství a v tom vidím naději. Cítím, že zřejmě máme na mysli konkrétní výtvarnou činnost. Zde mám, řekl bych, určitou osnovu. V současnosti chystám nový prostějovský námět, určený pro svého syna, který na město rád vzpomíná a stále zde má kamarády.

Děkujeme za obsažné odpovědi a poněkud s předstihem vám k letošnímu životnímu jubileu přejeme hodně zdraví, štěstí a spokojenosti. Kéž vás výtvarná múza neopouští ani v dalších letech!

**Mgr. Tomáš Cydlík
(1974, Prostějov)**

Absolvent oboru historie-muzeologie na Filozoficko-přírodovědné fakultě Slezské univerzity v Opavě. Od roku 2020 působí ve Státním okresním archivu v Prostějově. Zajímá se o regionální dějiny se zaměřením na fenomén kultury.

Sochy a města

*Lenka Sehnalová
Bob Pacholík*

Nedávno jsem náhodou objevila internetovou stránku *www.sochy a mesta.cz*. Jde o projekt Fakulty restaurování Univerzity Pardubice a Ústavu chemické technologie restaurování památek Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Součástí projektu je i unikátní databáze poválečného umění ve veřejném prostoru, která dnes čítá téměř pět a půl tisíce záznamů a další stále přibývají. Databáze mapuje dosud existující i zaniklé sochy, pomníky, reliéfy, mozaiky, sgrafita a nástěnné malby, které vznikaly od padesátých let do konce osmdesátých let 20. století. V období socialismu u nás vzniklo z veřejných peněz okolo třiceti tisíc

uměleckých děl pro interiéry a exteriéry novostaveb úřadů, škol, zdravotních a nákupních středisek nebo jako výzdoba prostor panelových sídlišť. Mnohá z nich jsou dnes v dezolátním stavu nebo zanikají při přestavbách budov. Řada z nich ale dosud stojí a možná kolem nich chodíme a ani si jich nevšímáme... A tak jsem se domluvila s prostějovským fotografem Bobem Pacholíkem, aby některá z těchto děl zaznamenal.

Z města Prostějova databáze zaznamenává čtyřicet objektů. Čtyři z nich jsme vybrali a vy si je teď můžete připomenout a dozvědět se o nich bližší informace.

Mgr. Lenka Sehnalová (1964, Prostějov)

Absolventka Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Řadu let působila jako redaktorka regionálních periodik a regionální televize. V současné době je lektorkou nordic walkingu.

Bob Pacholík (1947, Prostějov)

Fotografický glosátor prostějovského dění, nyní "fotografující důchodce". Absolvent Střední průmyslové školy strojnické v Prostějově, působil jako metodik amatérské výtvarné tvorby v Okresním kulturním středisku, spolupracoval s HaDivadlem, byl fotografem Hanáckých novin a Prostějovského týdne, účastnil se i politického života města, mj. jako zastupitel. Svá díla vystavoval na řadě míst po celé republice.

Vlajkosláva

Poměrně výrazně je poškozena plastika s názvem Vlajkosláva, která vznikla v roce 1981 v souvislosti s výstavbou budovy tehdejší Československé pojišťovny, jejímž architektem je Petr Brauner. Dva metry vysoká plastika byla vyrobena podle návrhu olomouckého výtvarníka Lubomíra Schneidera ze slitiny železa a neželezných kovů a z oceli. Neocelové části jsou dnes silně zkorodované, v základu chybí kamenné desky.

Holubice

Keramická plastika Holubice stojí od roku 1977 před Základní školou Dr. Horáka. Vytvořili ji Dušan Janoušek a Jaroslav Neraď. Plastika je částečně znehodnocena rozsáhlým zatmelením.

Mladá rodina

V rámci výstavby dnešního sídliště E. Beneše (tehdy sídliště Dr. Zdeňka Nejedlého) vzniklo v roce 1974 sousoší Mladá rodina, které ve spolupráci s projektantem Petrem Braunerem vytvořil Oldřich Hradilík. Je vytesáno z vápence, jeho výška je 140 cm, šířka 335 cm a hloubka 103 cm. Investorem byl národní podnik Stavoinvesta Prostějov.

Kultura a práce

Plastika Kultura a práce stojí nedaleko mateřské školy v Tylově ulici. V roce 1978 ji vytvořili Vladimír Janoušek a Jiří Seifert ve spolupráci s architektem Jiřím Čančíkem. Na 96 cm vysokém betonovém soklu je umístěna 250 cm vysoká a 140 cm široká plastika ze slitiny železa, mědi a neželezných kovů. Investorem díla byl Okresní národní výbor v Prostějově.

I Prostějovsko má svou sklářskou historii

Jan Janků

Lidé se mě často ptají, jak jsem se dostal k uměleckému sklářství, když u nás na Hané nejsou žádné sklárny a tradice tohoto řemesla má v naší republice místo hlavně v Čechách. Určitě by je překvapilo, že tomu tak není. Následujícími řádky bych rád osvětlil, jak je to se sklářstvím na Moravě a v blízkém okolí Prostějova.

Co je sklo

Na úvod alespoň pár slov o tom, co je to vlastně sklo a jak se sklářství vyvíjelo v dávných dobách lidstva. Sklo můžeme definovat hned z několika pohledů. Z fyzikálního je to přechlazená kapalina – kapalina v tuhém stavu. Z chemického pohledu to je křemičitan. Vyrábí se tavením křemičitého písku za pomoci alkalických látek, které usnadňují tavení tohoto písku. Sklářský kmen – což je směs surovin k tavení skla – je oxid křemičitý, oxid sodný nebo draselný, oxid vápenatý a další přísady (kaliva, čeřiva, barviva atd.). Je to opravdu velká chemicko-fyzikální věda, kterou vás nebudu trápit. Nebudu vám popisovat ani vývoj tavicích pecí, jak a čím se sklo zabarvuje, jaké jsou možnosti výroby a kolik je možností zušlechťování skla. To by vydalo na několik knih. Co je ale důležité, jestli

dané sklo obsahuje sodu nebo draslo. Sklo sodné je měkké a lze s ním déle pracovat, než ztuhne. Jsou to všechna skla antická, benátské sklo 15.–18. století, dá se říci sklo celého Středomoří. Soda se získávala z popela mořských chaluh vyluhováním. Naopak sklo s oxidem draselným je „sklo krátké“ – rychleji tuhne, tvrdé, vhodné na řezání a broušení. Draslo (potaš) se získávalo z popela spáleného dřeva listnatých stromů.

Tento typ skla se tavil v Evropě na sever od Alp. Toto tzv. zelené lesní sklo se během staletí, po zvládnutí technologií čištění a odbarvování, přeměnilo ve sklo křišťálové. Původní brusíci drahých kamenů tak získali další velmi

hojný materiál pro své rytiny a brusy. V 17. století pak v Anglii tento křišťál získal na dokonalosti přidáním oxidu olovnatého. Tento „olovnatý křišťál“ je sklo snadno tavitelné, poměrně měkké s vysokým leskem a vysokým indexem lomu světla.

Historie výroby ze skla

První skleněné korálky a glazury na keramice vznikaly v 5. až 4. tisíciletí př. n. l., a to v oblasti Mezopotámie a Sýrie a se zpožděním pět set let

*Zlomky keltských skleněných šperků z moravských nálezů
(foto archeoložka Hana Čizmarová)*

v Egyptě. Od 16. stol. př. n. l. se po tisíc let hlavní sklářská střediska několikrát vystřídala mezi Malou Asií a Egyptem. Poté s nástupem nových tehdejších mocností – Persie, Řecka a Říma a z měst pak Alexandrie, Konstantinopole a Damašku do jeho zničení (1402 n. l.) – začaly vznikat nové sklárny v Benátské republice, například na ostrovech Murano a Burano.

Sklářská píšťala

A ještě jedna událost a letopočet, snad pro sklářství nejdůležitější – první století př. n. l., kdy Féniciáné vynalezli sklářskou píšťalu. Do té doby se nádoby vybrušovaly z bloků skla nebo se sklo namotávalo pomocí skleněných tyčí, roztavených na jednom konci, na hliněné „kopyto“ na

kovové tyči. Takto postupně na hliněné „jádro“ natočené sklo se znovu přetavilo, aby se jednotlivé námoty propojily. Po vychlazení se hliněný vnitřek nádoby vydrolil a odstranil. Takto vznikaly barevné nádoby a flakony hlavně v Egyptě.

Počátky sklářství u nás

A teď zpátky k nám – jak to bylo se sklářskou výrobou v našich zeměpisných šířkách?

První setkání se sklem a výrobky z něj na území našeho státu proběhlo díky obchodním stezkám, které spojovaly hlavně Středomoří – úspěšnější jih – se zalesněným drsným severem Evropy. Bylo zde ale i propojení s blízkou i vzdálenější Asií. Tak se sem dostaly nejen hotové výrobky, ale i polotovary (skleněné tyče)

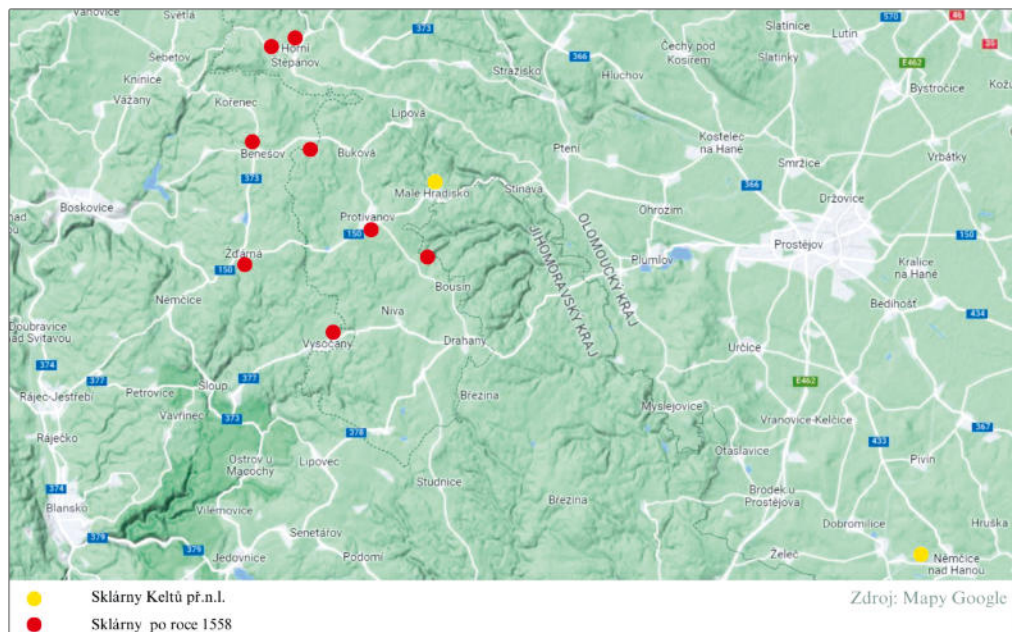
a suroviny pro výrobu skleněného zboží. Nejdůležitější obchodní trasou, spojující sever s jihem, byla tzv. Jantarová stezka. Ta procházela přes Moravu.

Prvními skláři na našem území byli Keltové. Jejich skleněné korálky, náramky, přívěsky se ojediněle nachází v Čechách, ale hlavně v nedalekém okolí Prostějova. První archeologicky potvrzené sklářské pece na Prostějovsku vznikly ve 3. stol. př. n. l. v obchodním centru, které leželo u nynějších Němců na Haně; asi o sto let později se pak objevily v keltském hradišti (oppidu) u Malého Hradiska. Další krátkodobá sklářská epizoda na Moravě souvisí s přítomností římských legií a s jejich vojenskými tábory v letech 170–180 n. l. v Mošově pod Pálavskými vrchy, na Brněnsku a v Neředině u Olomouce. Třetí sklářské období je pak spojené s příchodem Cyrila a Meto-

děje, trvalo od roku 863 po několik desetiletí. S těmito učenci přišla vzdělanost, první písmo a zákony, šíření víry, ale i stavitelé a řemeslníci, předávající um místním usedlíkům. V té době také fungovalo obchodní spojení s Byzancí pro suroviny a zboží, tato cesta se definitivně uzavřela vpádem Maďarů do střední Evropy. Čechy a Morava se dostaly zcela do vazalství Franské říše a příklonu k německému Západu.

Nezbytná surovina – dřevo

A už jsme ve středověku, v lesích nynější Dražanské vrchoviny. Dřevo patří vedle křemičitého písku nebo křemičitých oblázků (které se musely na tavbu skla drtit) k základním surovinám při výrobě skla. Dřevo je zdroj tepla na tavení skla i pro samotný život. Je to materiál na stavbu obydlí i pro provoz sklárny.

Zdroj: Mapy Google

Skláři byli mezi prvními, kdo vedle lovců, dřevorubců a uhlířů vyrábějících uhlí v milířích vstoupili do nedotčených lesů. Mýtili je a zúrodnili, aby zde mohli žít a započít výrobu skleněných výrobků, které byly víc a víc žádané.

Sklářství na Prostějovsku

První záznam o středověkém sklářství v nejbližším okolí Prostějova se týká osady Horní Štěpánov. V roce 1558 opat kláštera Hradisko u Olomouce Kašpar povolal osadníky na obnovu této vesnice. Mimo jiných se zde objevuje jméno Jakub z Hynčiny, jenž byl sklářem. Že se zde podařilo vybudovat sklárnu, potvrzuje místní název lokality Na Hutích v severní části obce. V roce 1889 zde byly nalezeny i základy této bývalé sklárny. Druhá sklářská huť pak stála asi dva kilometry severozápadně od této vesnice. Sklárny v této oblasti zřizovali boskovičtí a benešovští majitelé tohoto kraje – tzv. Malé Hané. Majitelé pozemků umožňovali sklářům podnikat a díky tomu získali po letech půdu připravenou na pastvu nebo pro jiné zemědělské účely. Skláři se po vytěžení a spotřebování dřeva v okolí několika kilometrů okolo sklárny stěhovali na nová místa uprostřed lesů, za novým blízkým zdrojem dřeva na několik let. Tento kočovný způsob života skončil až se vznikem rozsáhlejší a kvalitnější sítě cest pro povozy a vybudováním železničních tratí, později pak nahrazením dřeva, coby paliva na vytápění, plynem.

Další doloženou sklárnou je huť u Benešova. Zde působily známé sklářské rody Fridrichů a Preislerů

v letech 1634 a 1713–1716. Další sklárna stála mezi Benešovem a Bukovou do roku 1690. Působil zde sklářský mistr Jeremiáš Burchhardt, díky jehož potomkům se toto jméno rozšířilo do okolí i do Prostějova, ač za léta upravené a pozměněné na příjmení Burget. Na území boskovické vrchnosti byly sklárny v Repechách (1717–1727), v Molenburku nedaleko Vysočan (1743–1751) a u Žďárné (1743–1762). Koncem 18. století byla postavena do té doby největší sklárna u Protivanova, která měla dvě sklářské pece a užívala zemských výsad. Huť fungovala až do roku 1912. V letech 1849–1881 byla v nájmu Samuela Reicha, jenž vlastnil sklárnu v Úsobrně, která vznikla v roce 1827. Po zrušení sklárny v Protivanově z ní skláři přešli do Úsobrna, kde byla sklárna postupně modernizována a existuje dodnes. Ruční výroba se sklářskou píšťalou zde skončila až v roce 1972.

Samuel Reich z Buchlovic

Již zmiňovaný židovský podnikatel Samuel Reich z Buchlovic byl původně bohatý řezník a obchodník s dobytkem. Stal se z něj největší sklářský podnikatel na Moravě. V nájmu měl sklárny ve Starých Hutích na buchlovském panství a postupně Hutisko, Potštát, Koryčany, Protivanov, Kulháň. Vlastnil sklárny Krásno, Velké Karlovice, Úsobrno, Nový Hrozenkov, Kyjov, Vsetín, v Rakousku sklárnu Voitsberg a v Polsku Zawiercie. V roce 1929 zaměstnávala rodina Reichů ve sklářství na pět tisíc zaměstnanců. Osudnou se pro toto sklářské velkopodnikání stala světová hospo-

dářská krize ve třicátých letech minulého století (viz KOUDELKA, Oldřich: *Sklárna*. Úsobno: Sklárna Moravia, 2007. ISBN 978-80-239-9406-3.).

Spíše umění než práce

Sklářství vždy bylo spíše umění než obyčejná práce. Za vysokých teplot se ze žhnoucí tekuté hmoty vytvářelo něco krásného a funkčního. Sklář si ničil zdraví křemičitým prachem usazeným na plicích, oči žárem a těžkou fyzickou prací ve vedru. Vždyť pracovní teplota běžných skel se při práci se sklářskou píšťalou postupně snižuje z 1250 stupňů Celsia. Je to těžká, ale krásná práce, což mohu potvrdit díky svým vlastním zkušenostem.

Um a zručnost sklářů se většinou přenášely z otce na syna a různé postupy a figle se pak zdokonalovaly. Skláři proto vždy patřili mezi vážené umělecké řemeslníky. V Benátské republice v období renesance dostávali i šlechtické tituly, ale nesměli například opustit ostrov Murano, aby se neprozradily výrobní postupy z místní sklárny. U nás sklářští mistři dostávali slušný plat a skláři běžně dostávali k platu přiděly dřeva,

případně uhlí. Tím, že byli tito lidé spojeni s přírodou, uměli užívat běžné dary lesa jako houby, lesní plody, bylinky ke své potřebě a vedle běžného chovu domácích hospodářských zvířat pěstovali i včelařství.

Jiná definice

Když propadnete umění sklářskému a sklu jako materiálu vůbec, musíte ho definovat ještě jinak než z fyzikálního nebo chemického pohledu. Podle mě je sklo mystická surovina, materiál, ve kterém jsou uzavřeny živly. Země – to je křemičitý písek a další přísady, které nám naše planeta poskytuje. Oheň – který z těchto darů Země sklo „uvaří“, utaví. Voda a vzduch – které pak napomáhají při tvarování a chlazení již hotových skleněných výrobků. A když se do hotového a vyleštěného skla oprou sluneční paprsky, je to to nejlepší představení a hra světla a barev. Různým nakloněním skla a změnou úhlu vůči zdroji světla je tato hra vždy jiná. Sklářské řemeslo je souhra umu, vytrvalosti, trpělivosti, zručnosti i tvrdé práce.

Také zde na Moravě bylo sklářství váženým uměleckým řemeslem a má zde svou staletou tradici.

Jan Janků
(1964, Prostějov)

Výtvarník a umělecký sklář. Svými články a přednáškami popularizuje nejen umělecké sklářství a výtvarné umění, ale také neznámou a zapomenutou historii Prostějovska, Moravy i celé České republiky.

Krasojedkyně Anna Matoušková

(27. 6. 1939 – 3. 5. 2003)

Oldřich Václavík

Anna Matoušková po zisku titulu v Brně

Dnešní ohlédnutí za významnou osobností z prostějovského regionu bude směřováno do oblasti sportu, konkrétně do odvětví sálové cyklistiky – krasojízdy. Zástupci střední a starší generace si jistě pamatují na fenomenální sourozeneckou dvojici bratří Pospíšilů, kteří drtili celý svět v kolové. Podobných úspěchů dosáhla také rodačka z nedalekých Němčic nad Hanou, Anna Matoušková. Její excelentní sportovní disciplínou se stala jízda na kole spojená s akrobacií. Krasojízda je obecně disciplína, kde se soutěží v kategoriích jednot-

livců nebo dvojic. Hodnotí se provedení cviku nebo jeho náročnost. Snahou sportovce je připravit si technicky náročnou sestavu, nahlásit ji před závody a následně ji co nejlépe předvést před zraky diváků a hlavně rozhodčích. Celé vystoupení trvá maximálně šest minut. Šest minut, které rozhodnou o úspěchu či neúspěchu celoročního snažení.

Létající Andulka

„Létající Andulka“, jak někdy říkali mladé Aniče Čechové, budila pozornost již od dětství. Její nesporný pohybový talent se projevoval v každém sportu, kterému se věnovala. Pod vlivem svého otce začala se všeobecnou gymnastickou přípravou, posléze však upřednostnila krasobruslení. Bruslení v Němčicích ale nemělo vybudované dostatečné zázemí, a ani v Prostějově nestál tehdy žádný zimní stadion. Pokud tedy nebylo příznivé počasí, museli jezdit s otcem na motorce za umělým ledem až do Olomouce. O sportovní budoucnosti vícenásobné mistryně světa rozhodla částečně náhoda. Když se v roce 1948 začala v Němčicích rozvíjet vedle silniční cyklistiky také cyklistika sálová (kolová a krasojízda), pozvali místní činovníci na exhibici krasojedce z Prostějova v čele s tehdejšími přeborníkem republiky Vaculíkem. Vystoupení prostějovského oddílu okouzlo Annu Čechovou natolik, že o jejím dalším sportovním směřování nebylo pochyb. Hned na počátku však

narazila na strasti a těžkosti spojené se svojí výškou. Vzhledem k menší postavě jí bylo vytýkáno, že nebude stačit ostatním a že pro ni není dostupné tak malé kolo. Naštěstí zde vypomohl její otec Jan Čech, který sháněl součástky, kde se jen dalo, a nakonec dal kolo dohromady. Stal se posléze jejím prvním a jediným krasojezdeckým trenérem a zároveň ošetřovatelem šrámů a zranění po pádech na podlahu tělocvičny.

Šestadvacet titulů

První úspěch získala Anna ještě v kategorii žactva v roce 1952, kdy se stala druhou nejúspěšnější krasojedkyní v republice. Následující rok na mistrovství republiky v dorostu byla třetí a v roce 1954 získala titul dorostenecké mistryně republiky. V 16 letech jí byl povolen přestup do kategorie žen, protože v dorostu neměla soupeřky. Při svém prvním startu mezi ženami dokázala zvítězit, a stanovila tak trend, který až na výjimky trval po celou její závodní kariéru. Během ní získala Anna Matoušková 26 titulů mistryně republiky v krasojízdě.

První mezinárodní úspěch přišel již v roce 1960 na neoficiálním mistrovství světa žen v krasojízdě (memoriál Achille Joinarda). Francouzské městečko Mulhouse vidělo poprvé stát československou reprezentantku na stupních vítězů, a to hned na stupni nejvyšším. Po bronzovém umístění z Kodaně a Prahy a stříbrném z Kolína nad Rýnem vystoupila Anna Matoušková podruhé na nejvyšší stupeň v roce 1967 ve švýcarském Badenu. Poslední dva závody (Kasel, Erfurt)

v rámci memoriálu ukončila na stříbrné příčce.

Na prvním oficiálním mistrovství světa konaném v roce 1970 v Ostravě se umístila s těsným odstupem na druhém místě. Stříbrnou medaili získávala pravidelně tři roky po sobě v letech 1971–1973. V roce 1974 se konalo mistrovství světa v Heelenu, kde se pětaticetileté Anně podařilo zvítězit, a překonat tak „stříbrné prokletí“ z předchozích šampionátů. Poté následovaly tři zlaté obhajoby z Gentu, Münsteru a z Brna. Do moravské metropole přijelo v roce 1977 podpořit Annu i několik desítek fanoušků z rodných Němčic nad Hanou. Svého posledního titulu mistryně světa dosáhla Matoušková

Anna Matoušková

ve francouzském Schiltigheimu roku 1979. Přestože tento závod Anna opanovala, měla s ním spojení i jednu negativní vzpomínku, o kterou se podělila v roce 1993 v rámci rozhovoru pro společenský časopis: za tento úspěch nikdy nedostala diplom, i přes slib představitelů UCI (Mezinárodní cyklistická unie), že jej pošlou dodatečně.

Jistota, elegance, dřina

K nejúspěšnějším zbráním Anny Matouškové patřilo sebevědomí, jistota a elegance, jež vyzařovala během své jízdy, a tím vyvolávala u soupeřek nervozitu, která se pak projevovala na jejich výkonu. Ovšem jistota a elegance při provádění jízdy pramenily z velkého množství hodin strávených v tělocvičně při tréninku. Její úspěch je o to cennější, když si uvědomíme, že nebyla profesionální sportovkyní. Svoji kariéru krasojedzkyně musela skloubit s prací skladové dělnice národního podniku Stavební stroje, ale také s péčí o domácnost a rodinu.

Reprezentační kariéru ukončila Anna Matoušková v roce 1983. V následujícím roce ještě jezdila

exhibice společně s dcerami Jitkou a Romanou. Krátce se věnovala i trenérské činnosti ve snaze předat své cenné zkušenosti. Bohužel tato kapitola jejího života neměla dlouhého trvání. Z dochovaného archivního materiálu se lze jen domýšlet, zda za ukončením její trenérské aktivity stály rozbroje v tělovýchovné jednotě, ukončení závodní kariéry dcer nebo další nespecifikované důvody. Na svůj milovaný sport však nikdy nezanavřela. Nadále se ráda zúčastňovala soutěží jako rozhodčí, přijímala pozvání na besedy.

Cyklista tisíciletí

V roce 2000 se stala jednou z jedenácti osobností, které od Českého svazu cyklistiky získaly ocenění Cyklista tisíciletí. Nutno říci, že zcela oprávněně, neboť Anna Matoušková patřila v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století k nejúspěšnějším sportovcům v Československu. Zemřela náhle a nečekaně 3. května 2003. S jejím odchodem ztratila česká krasojízda osobnost, kterou uznával a respektoval celý svět.

Mgr. Oldřich Václavík (1976, Prostějov)

Absolvent oboru archivnictví a historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, od roku 2000 působí jako archivář ve Státním okresním archivu v Prostějově. Věnuje se regionálním dějinám 19. a 20. století, zejména kulturním a hospodářským tématům.

Ve stínu starých stromů spí tu to, co mělo být zapomenuto...

Jakub Jašek

V Prostějově studuji již tři roky. Tři roky uběhly od toho dne, kdy jsem po cestě na přijímací zkoušky poprvé udiveně kráčel Rejskovou ulicí. Její vysoké stromy na mě dýchaly, ptáci si prozpěvovali v korunách, listí někde nahoře ševelilo a já si myslel, že jsou ty stromy kouzelnými fazolemi, které mi náhle vyrašily nad hlavou. Pamatuji si, jak jsem si prohlížel ony staré barevné domy, chrliče, které straší děti ve snech, a zdobená klepátka ve tvaru lvích hlav. Byl jsem tou ulicí okamžitě ohromen. Její stromy nad chodníkem zacloňovaly nebe a vítr si s nimi pohrával. Cítil jsem tou ulicí táhnout průvan času a zdálo se mi, že už jsem kdysi byl součástí světa tady. Napadl mě tehdy verš: „Ve stínu starých stromů spí tu to, co mělo být zapomenuto.“

Přijímačky jsem poté zázračně zvládl a v září jsem nastoupil na střední školu. Obor, který jsem si zvolil, byla žurnalistika. Chtěl jsem totiž být básníkem, jakkoli to může znít prapodivně, a básníci se zpravidla učili novináři nebo pedagogy. Jinak to tedy měl Jiří Wolker, o kterém jsem v té době již všechno věděl, protože jsem jeho básně četl, a cítil jsem se k němu jaksi niterně přitahován. Nebyla to tak úplně náhoda, že jsem se ocitl v Prostějově... Často jsem za ním po škole chodil, abych mu povyprávěl o všem, co prožívám, o tom, jak se svět za sto let změnil nebo nezměnil, a o svém zápase se životem, který na planetě Zemi svádím. Sednul jsem si k němu na lavičku, on naslouchal, a žádným z mých příběhů nikdy nebyl překva-

Rejskova ulice v Prostějově

pen. Vždycky se jen na chvíli zamyslel ve své bronzové strnulosti a řekl: „Jako bych to už někdy slyšel...“ Taky jsme spolu chodili na dlouhé procházky po městě, debatovali o poezii, historii, o počasí a holkách.

Prostějov pro mě od začátku byl (a stále je) neobyčejným městem. Zbožňuji jeho kavárny, jeho ulice a náměstí, kam jsem jako prcek s rodiči jezdil na zmrzlinu. Zbožňuji rána na náměstí, když všechno ještě spí, jenom holubi už se poohlíží po drobcích, a studený vzduch leze pod nehty. V takových ránech se choulím v kabátu, chodím, abych se zahřál, a prohlížím si radnici nebo domy. Dochází mi, že je pro mě Prostějov taková malá Paříž.

Když mi někdy ujede vlak, kterým jezdím do školy, a jedu pozdějším autobusovým spojem, potkávám řidiče, co mi na moji dokola omílanou písničku „Student do Prostějova“ pokaždé odpoví: „Do města módy, ja?“ Svědčí to o tom, že nejsem jediný, u nějž má Prostějov speciální místo nad ostatními městy. Myslím, že je nesmírně lehké si ho oblíbit. Všechno je tak komorní a skromné a cokoliv, co člověk může potřebovat, nalezne na jednom místě. Protože je to město relativně malé, nevládne v něm horor anonymity, ale právě naopak: Na každém rohu potkávám známé tváře. Existuje tu jakási široká komunita studentů sdružujících se v konkrétních podnicích, kteří se v horečkách sobotních nocí zabývají vším možným, jenom ne studiem. Všichni se od vidění znají a všichni jsou tajemným žijícím srdcem tohoto města.

Divili byste se, kolik úžasných lidí jsem v Prostějově potkal. Až lidé, které jsem našel tady, mě přesvědčili, že to s naší generací nebude tak černé, jak se mi někdy zdálo. Jsou tu lidé, kteří se starají o své životy a nic jim není lhostejné, ti, kteří chtějí věci pochopit. Někteří z nich mě inspirovali, abych začal o věcech přemýšlet jinak a chovat se jinak, a zahájili mou roky trvající Těžkou hodinu.

Snažím se teď nejvíce vychutnávat každý moment, který tu strávím. Prostějov, jak ho já znám a jak ho já miluji, totiž přestane existovat. Tak už to bývá; jestliže něco musíme opustit, abychom se posunuli dál, čas už na nás nemůže milosrdně čekat. Víím, že se roky, které jsem v Prostějově prožil (a prožívám), již nevrátí. Co ale zůstane – a dlouho, doufám – je Prostějov, jak ho znala staletí a jak ho znaly generace. Jako město inspirativní, které má potenciál třeba i měnit životy.

Jakub Jašek
(2005, Olomouc)

Student třetího ročníku Střední odborné školy podnikání a obchodu v Prostějově, obor žurnalistika. Věnuje se literární tvorbě, především poezii, ale i próze, s kterou letos zvítězil v literární soutěži „Můj svět“. Připravuje vydání své první básnické sbírky a je také zpěvákem a autorem písní kapely LOVECELLS.

Karkula

Jana Hrušková

Nikoliv Karkulka, ale Karkula. Karkulka je pohádková bytost s roztomilou červenou čepičkou. Karkula rozhodně pohádková bytost nebyla, na hlavě nosila všelijaké čepice, ale žádná nebyla roztomilá. Kdysi dávno nosila nějakou červenou rádiovku, jak mi říkala maminka, a proto jí asi lidé začali říkat Karkula, i když vzrůstem nepřevyšovala průměrné desetileté děti, takže ta Karkulka by úplně od věci nebyla. Ovšem stačilo podívat se jí do obličeje, a bylo to jasné – Karkula.

Bydlela v jedné z židovských uliček kousek od náměstí. A právě na náměstí měla svůj hlavní rajon. Občas se vyskytla i někde jinde, ale především jste ji od rána téměř až do večerní zavírací hodiny zastihli v Kastróle. Tak si totiž Hanáci překřtili velkou prodejnu lahůdek a občerstvení s původním názvem Gastronom. Tento vznešený název zanikl velmi brzy, Kastról vydržel vlastně dodnes, i když už pár let tam místo obloženého chlebičku dostanete koupit mobil.

Velká obdélníková prodejní plocha Kastrólu byla po obvodu obestavena pulty různých sortimentů potravin. Lahůdky, cukrovinky, mléčné výrobky, pečivo a prodej rychlého teplého občerstvení. Tedy ohřívané párky, klobásy, guláš, takzvané svačínové polévky, kterým samozřejmě vévodila dršťkovka, později i smažené řízky, filé, bramborový salát a pár obvyklých „hotovek“ jako vepřoknedlo a podobně. Uprostřed toho obdélníku byly kolem dvou silných slou-

pů i mezi nimi různě rozmístěné typické vysoké bufetové stolky. Kovové nohy, nahoře umakartová deska, asi půl metru pod ní něco jako police z poniklovaných trubek na odkládání tašek. Na dlouhé stěně prodejny obrácené na náměstí byly na obou koncích dvoukřídle skleněné „lítačky“. Původní záměr byl, že jedněmi se bude vcházet a druhými vycházet. Ale kde kdo viděl, aby se Hanák, když nakoupí u pultu hned vedle dveří, štrachal přes celou velkou prodejnu k druhým dveřím jenom proto, že tam „nejaké blbeček z kancelára napiše východ“?! A tak se vesele vcházelo a vycházelo, kudy kdo chtěl. A protože socialističtí tvůrci zařízení takovýchto podniků mysleli i na děti, byl u jedněch těch dveří nízký bufetový stoleček, tak zvaný dětský.

Kastról jsem dost důvěrně znala, i zázemí, kam se obyčejný kupující nedostal. Moje maminka totiž byla v té době aranžérkou n. p. Pramen a právě jí připadlo aranžování velkých výkladních skříní i vánoční a další příležitostná výzdoba celé prodejny. Byla tam tedy dost často, takže mi mohla podrobně referovat o činnosti Karkuly, a něco jsem i viděla a zažila sama. Mámu navíc jako zapálenou ochotnici velmi zajímaly Karkuliny figle a vlastně drobné herecké etudy, kterými působila na návštěvníky Kastrólu.

Ať bylo počasí jakékoliv, měla na hlavě nějakou čepici, někdy i tak trochu po pirátsku uvázaný šátek. Zpod těchto pokrývek se draly ven šedé, opravdu

Kastról

hodně špinavé a usmolené vlasy. Nedá se nic dělat, aniž bych ji chtěla pomlouvat, je pravda, že celá Karkula byla taková. Ucuchtaná, pobryndaná, zašlá, šedá a taky se moc dobře nedalo určit, co má vlastně na sobě. V kteroukoliv roční dobu prostě vypadala jako balík hadrů. V zimě doplněný pletenými pánskými rukavicemi s ušříženými špičkami prstů. A je nasnadě, že moc nevoněla. Ale chytrá byla, to zase jo. Nebo spíš vychytrálá, protože se, kromě nedělí, dokázala každý den zadarmo slušně najíst. No a na neděli si asi dala v sobotu něco bokem. Nebo chodila jinam, to nevím.

Ve všední dny zahajovala ráno tím, že dopíjela zbytky kávy, kakaa, čaje. S tím se moc nepárala, prostě prošla kolem stolku, stáhla si odložený hrnek dolů, protože díky své minivýšce do něj shora neviděla, koukla, vypila, nebo vztekla

prskla, protože byl prázdný, a dala jej zase zpátky. Mezi devátou a desátou se už začali trousit lidé na polévku nebo nějaký chlebiček, po hanácky obloženku, párek či klobásku. To byla pro Karkulu příprava na velkou polední exhibici. Procházela se rádoby nezúčastněně kolem stolků, sem tam vystoupila na špičky, ale i bez toho měla úžasný přehled o tom, co kdo konzumuje.

Její repertoár působení na lidi za účelem získání jídla byl pestrý, vynalézavý a zřídka kdy se minul účinkem. Tak třeba: Mlsně vyhlízející paní si nese tři chlebičky. Položí je na stolek, a v tom jí pod bradou někdo zaskřehotá: „Ty obloženky budete, prosím, jíst všechny?“ Stupidní otázka, že? Ale některé z obětí, když se vzpomatovaly z úžesu, co a kdo jim to říká, v šoku

zavrtěly hlavou a špitly: „Já nevím...“ A v ten moment šup, špinavá pracka hrábla do talířku, vzala jeden chlebiček a zpod stolu se ozvalo: „Velice vám děkuji!“ Když dostala chuť na guláš, byl postup téměř stejný. Dotyčného nechala sníst pár lžic a otázka tentokrát zněla: „Budete ten gulášek dojídat, prosím?“ Byla vždycky velmi zdvořilá.

Dopoledne a potom i odpoledne, to bylo takové rutinní zkoumání terénu, jen sem tam malá chuťovčička, navíc prý si údajně odskakovala do blízkých hospod nižších cenových skupin, kde „dorážela“ zbytky různých nápojů, ale když se v poledne nahnuli ti, kteří dávali Kastrólu přednost před restauracemi a závodním stravováním, šla Karkula do finále. Obvyčejně důkladně pročtenla tabuli s uvedenými jídly toho dne, potom se ochomýkala kolem pultu a vyhlížela oběť. Dotyčný musel vypadat, že jí na to skočí, no a taky musel mít v ruce talíř s jídlem, na které měla Karkula ten den právě chuť. Vyhlédnutého chudáka následovala ke stolu, stoupla si kousek od něj, a když pozřel pár soust, vyrostla mu najednou mezi hrudníkem a stolkem s obědem neuvěřitelně špinavá hlava s šedou vráscitou tváří a baziliščíma očima a ozvalo se: „Chutná vám u nás?“ Oslovený většinou s velkou námahou spolkl to, co měl v puse, odstrčil talíř a beze slova odešel. Pokud byl houževnaté náтуры a chtěl pokračovat, dopřála mu Karkula ještě jedno sousto a přitvrdila: „Dobrotka, že? Mňam, mňam!“ To už nevydržel téměř nikdo. A Karkula spokojeně sebrala opuštěné jídlo, odnesla si ho k tomu dětskému stolečku a začala hodovat. Jak jsem už řekla, byla vždycky až přehnaně zdvořilá, na své oběti se neustále usmívala,

ale pohled neměla nikdy laskavý. Ty oči nad servilním úsměvem byly studené a tvrdé.

V Kastróle byla jako posluhovačka zaměstnaná už dost starší paní, kterou skoro všichni oslovovali „matko“. Její hlavní povinností bylo odnášet použité nádobí, udržovat v čistotě bufetové stolky a v podzimních a zimních měsících několikrát za den vytrít zašlapanou podlahu. Což činila velkým mokrým hadrem na příslušně velkém smetáku. Byla to pořádná, čistotná paní, nesnášela špínu, neporádek a zanedbanost čehokoliv. A tahle „matka“ Karkulu nenáviděla z hloubi své jinak dobré a šlechetné duše.

Maminka mi vyprávěla, kolik porad vedení absolvovala tato paní s žádostí zbavit se Karkuly, zakázat jí pobyt v místech, která svou činností a už jen pouhým přebýváním tam poskvřňovala, znevažovala a prostě – „Dělala přišernó ostudul“. Jenže to nešlo. Kastról nebyla restaurace, ale obchod, pobyt tam tedy nemohl být vázán na nějakou konzumaci. Karkula nežebrala, nikdy si vlastně o žádné jídlo neřekla přímo, nebylo tedy proti čemu zakročit. To, že dojídala něco, co si nekoupila, by bylo složité dokazovat, a hlavně, nikomu to nestálo za to. Věřím, že s tím Karkula ve své strategii počítala. Poslední chabý pokus „matky“ poukázat na to, že dospělá osoba ji u dětského stolku, taky nevyšel. Řekli ji, že když má někdo výšku jako dítě, má právo najíst se pohodlně u malého stolečku. A bylo.

A tak vypukla neoficiální, leč úporná a nesmířitelná válka mezi „matkou“ a Karkulou. Posluhovačka cíhala na nádobí se zbytky jídla jako sup, a když

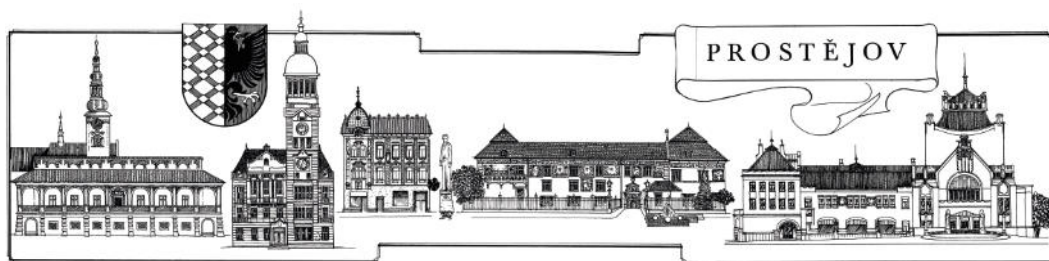
Karkula jen chvilku zaváhala, zmizelo na dně velikého koše, ve kterém je odnášela. A když vytírala podlahu, práskala mokrým hadrem kolem Karkuly tak, že ta musela často na chvilku vyklidit bojiště. Nic proti posluhovačce vlastně nepodnikala, jen občas kopla do toho koše, když jej dotyčná nechala chvilíčku bez dozoru na podlaze, ale tehdy používané nádobí bylo z tak silného porcelánu, že to bylo opravdu bezvýznamné gesto. Tak se jen snažila být rychlejší a dostat se ke zbytkům dřív. A dlužno podotknout, že se ji to k velké lítosti „matky“ většinou dařilo.

Potom šla posluhovačka do důchodu, její nástupkyni bylo srdečně jedno, kdo strká lidem hlavu do jídla, Karkula chvíli neomezeně vládla v Kastrólu, a pak někam zmizela. No, kam asi, i této podivné osobě přibývala léta a ani ji se určitě nevyhýbaly nemoci. Kastról prošel mnoha proměnami a už málokdo si vzpomene, jak to tam vypadalo původně. Zato Karkula se zapsala do paměti leckomu. Že ten zápis není nijak pěkný a ušlechtilý, je sice pravda, ale nikdo s tím nic nenadělá.

Napsáno v Prostějově roku 2013

Jana Hrušková
(1948, Prostějov)

„Od malička jsem se díky rodičům pohybovala v oblasti kultury, hlavně divadla. A především Divadla Hanácké obce, kde táta působil jako jednatel a inspicient a maminka jako herečka a později režisérka. S divadlem jsem přestala, když jsem nastoupila do Kulturního klubu DUHA a koníček se začal překrývat s povoláním. Už v hodně dospělém věku mě kamarádky přemluvily, abych zapsala naše společné zážitky. Vznikly povídky o všem možném – o dětství, rodině, rodném městě a jeho svérázných postavičkách... Píšu dodnes a pořád mě to baví.“

REDAKČNÍ RADA

*Jan Jankůj
Marek Moudrý
Lenka Sehnalová
Oldřich Václavík
Kristina Veselá*

kontaktní e-mail: radkyprovas@gmail.com

Časopis Řádky PRO vás vyšel díky příspěvku Nadačního fondu sportu, kultury a vzdělávání Prostějov a veřejné finanční podpoře Komise pro kulturu Statutárního města Prostějov.

Autorka kresby na této straně: Alice Komárková

Sazba a grafická úprava: Pavel Kachlír

Vytištěno firmou Copy Point, Netušilova 1619/9, Prostějov

e-mail: obchod@copypoint.cz, tel.: +420 774 815 248

Počet výtisků: 500 kusů

GALERIE
u
JANÁČKA

24